

ב"ה

קונטרס 'מנין שאפילו אחד?'

עידוד בבידוד לפי חילוק ב' משניות במס' אבות פ"ג
ועומק ענין 'כל בי עשרה שכינתא שריא'
לכבוד הילולת כ' מנחם אב

יארציט של הרה"ג

רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל

שהמשיך בכתיבת חידו"ת תוך בדידותו במאסר וגלות

ו'הואיל ואתעביד ביה חדא מצוה'

במ"ש הגרלו"צ שניאורסאהן לבאר המשנה במס' מידות לשכת הפרוה ששם מולחין עורות קדשים,

שהגדילו עוד יותר, לעשות מעורות הקדשים תשמיש קדושה בתפילין של ראש לכהנים

ולכבוד שנת הקהל הבעל"ט - 'טף למה באין, ליתן שכר למביאיהן'

ישראל אליעזר רובין

מח"ס 'שם אבותי' על אבות, 'מרבה לספר' על ההגדה וספר 'הרהורי תורה' על סוגיות הש"ס

ישיבת רמב"ם – אלבאני, ניו יארק, תשפ"ב

לזכות רפואה שלימה להרב השליח ר' ישראל אליעזר בן יצחק מרים

לתגובות והערות: RRAlbany@gmail.com

~

לכבוד כ"ף מנחם אב

המלווה מלכה השנתי של ק"ק טאנערסוויל לכבודו של הגה"ק רבי לוי יצחק נ"ע

Tannersville Torah

Grand Melava Malka

Bais Menachem of Tannersville

'מנין שאפילו אחד..'

חלפתא קהילה בעיר ציפורי⁶ החשובה (הנקראת היום 'עיר המשנה' 'בירת הגליל'), מושב הסנהדרין לפני טבריא, ושם בציפורי חתם רבי את המשנה!

'וישב ישראל בטח בדד עין יעקב'

ולענ"ד יש לבאר החילוק ביניהם, שרבי חנינא בן תרדיון ה' מעשרה הרוגי מלכות, בגזירת השמד של רומי⁷ כש'מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה⁸. ואכן מתאים לרחב"ת להביא מקור ללימודו של יחיד מירמיהו הנביא שמקונן ומתאר בפסוק זה את תחילת ההתאוששות אחרי האוש של 'ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה.. אולי יש תקוה.'

ובתקופתו שאסרה רומי להיקהל ברבים לא ה' אפשרות של 'עשרה עוסקין בתורה', ולכן רחב"ת מתחיל בדרגה שלילית של 'שנים שאין ביניהם ד"ת'. אבל ר' חלפתא מתחיל ב'עשרה.. וחמשה שעוסקין'.

והנה ארז"ל 'אין השכינה שורה לא מתוך עצבות.. אלא מתוך שמחה של מצוה'⁹ (ברכות ל), ולכן במצבינו כעת של בידוד, הרי הדבר תלוי בנו לבחור בדרגת השראת השכינה בין ב' משניות אלו!

שהותינו זה כחודשיים בבידוד זוהי הזדמנות להשרות שכינתו ית' גם ביחיד, כברכתו של משה 'וישב ישראל בטח בדד'¹⁰ וכמארז"ל: 'נברא אדם

בדברי רחב"ת ב' דברים בלתי מתיישבים'.

בענין מקומות חז"ל הנזכרים בפרקי אבות: 'איש סוכו' פי' רמב"ם ותי"ט כ'אישי כה"ג', ויש לבאר ב'יוסי בן יעזר איש צרידה ויב"י איש ירושלים', 'נתאי הארבל', 'ר"א איש ברתותא', 'ר"א המודעי', ובפ"ד: 'רבי לויטס איש יבנה', 'רבי יוסי ברבי יהודה.. איש כפר הבלל'. וראה התוועדויות תשמ"ז ח"ג ע' 556.

⁶ ר"ה כז, תענית טז:

⁷ ע"ז יח, א. כעין זה ביאר בס' זכות אבות (גיבנינסקי).

⁸ י"ל 'יושב' ל' תפוס, אבל רחב"ד אינו מזכיר 'יושב' באחד.

⁹ פני יהושע (גיטין ח) שלכן חתן מן המנין, אך 'אבל' אינו מן המנין.

¹⁰ הצ"צ ברשימותיו לאיכה מבאר המדרש 'השביעני במרורים הרוני לענה', שליל א' דפסח נקבע ביום שחל ט"ב, ויש במאמר רבינו מוגה בזה (ת"מ סה"מ מלוקט ח"ד ע' קכח).

בזמן הרס עולם כזה שנמצאים בבידוד להישמר ממגיפת הקורונה-וירוס ה"י, והרבה נפגעו ר"ל, הרי לעת כזאת, עלינו להתעורר, לא רק בהכנות אוכל וצרכים גשמיים, אלא גם להתכונן כראוי ברוחניות.

והנה מצינו בפרקי אבות פרק שלישי מוסר השכל המתאים למצבינו, לפי חילוק שני משניות קרובות שהן כמעט דומות, אבל שונות מן הקצה אל הקצה במקור של ב' הפסוקים:

משנה ב: רחב"ת אומר 'מנין אפילו אחד שיושב . שנאמר ישב בדד וידום'¹ – תיאור עצוב ועגום אחר החורבן ממגילת איכה ישבה בדד שקוראים ט' באב.

אבל לעומתו, מביא רבי חלפתא במשנה ו' פסוק מעודד ומשמח במתן תורה שהקב"ה מבטיח: 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך'.

והקשה האור החיים² שהמשניות סותרות: במשנה ו' 'שכינה שורה' גם באחד, אבל במשנה ב' רק 'קובע לו שכר', בלי 'שכינה שרויה'? ולמה הוכרח רבי חנינא לחפש מקור בסוף מגילת איכה סוף כתובים, ומתעלם מפסוק בתורה עצמה?³

ולמה נצרך לזהות את רבי חלפתא על שם מקומו?⁴ הרי 'חלפתא' וגם 'דוסא' אינם שמות מצויים כ'שני יוסף בן שמעון' שצריך לסמנם?

וכי זוהי כבודו להזכיר שהי' 'ראש לשועלים', חשוב רק בכפר קטן?⁵ ועוד, הרי מצינו שהנהיג רבי

¹ יש מפרש 'דום' לחישה בחשאי, וי"מ דומם שותק ממש (כ'ידום אהרן' בפ' שמיני, מהרהר במחשבה, שמקבל שכר, אבל פטור מברכת התורה לשיטת הב"י ואדה"ז או"ח סי' מז, הארכנו בס' הרהורי תורה לבאר מחלוקת הגר"א ושועה"ר, ראה בן איש חי ברכות השחר דף תב (וישב), ס' עץ השדה, ס' דבר משה (רוזמרין), שו"ת אך טוב וחסד, ימי תמימים ועוד.

² בראשית מו, ד (ד"ה אנכי ארד); דברים לג, ב (ד"ה ויאמר ה').

³ האברבנאל שואל להיפך: 'אם נסתפק רבי חלפתא עם הראיה שהביא רבי חנינא מפסוק אז נדברו לענין השנים, למה לא נסתפק גם לענין האחד עם הראיה מ'ישב בדד'?

⁴ כן הקשה בנחלת אברהם (בעל שפתי חכמים על הגמרא).

⁵ א"כ דוחק לפרש כאברבנאל ש'עם היותו בן כפר ראה

שלכאורה, הרי משנת רבי חלפתא מסתיימת בבשורה טובה ויפה, נעים וכוללני 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך'. ורצייתי למצוא במשנה זו עידוד לבידוד זמנינו.

אבל נוכחתי לדעת, שמאמר זה אינו פשוט, אלא הוא דבר השנוי במחלוקת! שרבי חלפתא במשנתו זהו דעת יחיד¹⁶, בניגוד לכל חכמי הדורות (כולל תרגום אונקלוס, אבות דרבי נתן פ"ב, והשל"ה), שלא נאמר פסוק זה ליחיד בביתו, אלא לתפלת רבים בבהמ"ק או בהכ"נ.

ובירושלמי ברכות פ"ד ה"ד: 'בכל המקום אשר אזכיר מכאן שצריך להתפלל במקום שמיחד לתפלה'.

גם רבינו סעדיה גאון מיישב ל' 'אזכיר' באל"ף לא תי"ו, שזהו המקדש שהקב"ה קובע את המקום.

וכן פירש"י (ורמב"ן) פסוק זה לפי פשוטו, מיוסד על תמיהת רבי יאשיה: 'בכל מקום סלקא דעתך? (סוטה לח). ואינו רק למידרש קראי, אלא השקר"ט בזה נוגע להלכה לנשיאת כפים חוץ למקדש.

וכן כתב בעל הטורים (וכן מובא בעטרת זקנים - בעלי התוס', ובספר הרוקח דף קיב): 'אבוא (מלא ו') גימטריא עשרה', וכן מבאר בעל הטורים בפ' נשא סמיכות הפסוקים 'ואני אברכם' ו'ויחי ביום כלות משה להקים את המשכן' בקשר לפסוק 'כל המקום'.

אם משניות מסכת אבות הם פסקי הלכה
והנה ידוע שמסכת אבות שונה משאר המסכתות, שהם עניני מוסר ומידות נפשיים והשקפתיים, לא הלכה הנקבע בשו"ע, אלא 'מילי דחסידותא' (ב"ק ל). לפנים משורת הדין, כל חד לפום שיעורא דיליה.

(ויש לעיין בלשון מכתב רבינו לבר מצוה: 'כפסק המשנה (אבות פ"ה מכ"ב) בן י"ג למצוות',

¹⁶ י"ל שלכן לא הביא רחב"ת פסוק זה! ואולי יתיישב בזה מ"ש אגה"ק סי' כג: 'לא מצאו לו סמך מן המקרא רק לקביעת שכו', וכ"כ האברבנאל שרחב"ת חולק בזה על רבי חלפתא. ורבינו מעיר שם (ברשימותיו לתניא. נדפסו באג"ק אדה"ז (מהדו' תשע"ב, עמוד ט): צע"ג שבמ"ו מנין אפי' אחד שכינה שרוי'.

יחיד.. המקיים נפש א'.. עולם מלא' (סנהדרין לז), וקמ"ל שלא רק בציפורי, אלא גם במקום פשוט ככפר חנניא, הקב"ה לברכנו, כמארז"ל 'גלו לאדום שכינה עמהם שנאמר עמו אנכי בצרה'¹¹.

והנה אנשי כפר חנניא הצטיינו ביצירת כלי חרס ותיקון תנורים¹², ואולי יש לפרש שרבי חלפתא הוא היה אותו ה'אחד' שעסק בתורה שם גם בכפר חנניא מתוך שמחה שהשכינה שרויה עמו.

ויש לפרש שמוסיף 'אבוא'¹³ אליך' להודיענו שחוץ מ'וברכתך', - ידע שאינו רק יחיד, שהקב"ה בא ושוהה אצלנו (דירא עמיה¹⁴)!

(ולפעמים, עדיף ללמוד ביחיד גם מלימוד חברותא (שאז רק 'ויקשב ה' וישמע'), בפרט כשיש הכרח בבידוד, מלשהות יחד (גם כשמדבר ד"ת) עם א' שיש לחוש אולי נפגע מהמגיפה, כמו שיתבאר).

לפסח שני

וכעת שב"ה קיימנו והגיענו לפסח שני שהוא תשלומין דראשון, אשתדל להשלים את מאמרי הקודם (גליון א'קעז), ליישב קושיא שלא מצאתי שיעירו בזה¹⁵.

שלכאורה קשה, למה סידר ר"י הנשיא משנת 'שנים שיושבין', הרי זה נראה כמשנה שאינה צריכה, שכבר נכללת 'בכלל מאתים מנה' במשנת 'עשרה שיושבין'?

ולענ"ד יש חילוק בין רבי חנניא בן תרדיון ורבי חלפתא בן דוסא לשאלת 'מנין שאפילו אחד', שכל א' מדבר לפי תקופתו, לעודד ולחזק 'אפילו אחד'.

וכ"כ הגרלו"צ על 'השביעני במרורים' (לקוטי לוי"צ, ליקוטים על תנ"ך ומאחז"ל ואגרות ע' רצט).

¹¹ מגילה כט.

¹² שבת קכ; תוספתא כלים פ"ד ה"ט.

¹³ שהקשה אבן עזרא מהו 'אבוא'? הרי מלא כל הארץ כבודו?

¹⁴ כלשון הזהר ח"ב ר, א

¹⁵ הצ"צ דן בזה באוה"ת (נ"ך ח"א ע' תקלא). בסה"ש תש"ד ע' 101 מביא מאדמו"ר מוהרש"ב, שמס"נ על קדוש השם דר"ח בן תרדיון הועילה להצלחתו של רבי חלפתא ב"ד, ראה לקר"א תניא עם פירושים (חיסריק) לאגה"ק כג. וראה כתבי הרח"א ביחובסקי הוס' רשימות תרע"ט.

חכמי בי אתונא 'בני לן ביתא באוירא' (בכורות ת.),
ופירש המהרש"א: 'הגם בהיות ישראל על
אדמתם ובהמ"ק בנוי היה לכם מעלה יתירה שהיה
רוח הקודש באהלכם.. אבל מאז שנחרב הבית
וגליתם משם הייתם נפרדים ממנו, כי מי יבנה לכם
ביתא באוירא שישכון עליו רוח הקודש משם –

והשיב להם רבי יהושע: 'אמר שם תלה ליה בין
רקיעא לארעא כו' הראה להם דבכל מקום נמצא
הקב"ה לצדיקים, כמו שאמרו למה נקרא שמו
מקום, שבכל מקום שהצדיקים עומדים שם הקב"ה
נמצא להם, שנא' **בכל המקום אשר אזכיר את שמי
אבא אליך וברכתך**, ובכל גלות וגלות הוא דבק
עמנו באויר רוחני מבלי בית הבנוי מחומר גשמי..

שרבי יהושע מקשר 'כל מקום' לביהמ"ק, שגם
כשמתפללים בבית אנו מכוונים נגד ביהמ"ק, 'מי
שאינו יכול לכוון את הרוחות והתפללו דרך ארצם,
כל ישראל מכוונים למקום א'¹⁹.

האם לימוד ב"זום" נחשב כאחד או שנים?
ולפעול, יש לשאול בימינו, אם הטכנולוגיה
לשוחח עם חברותא ע"י אפלקציית "זום" וכיר"ב –
הוי כמו דרגת 'אחד', או כמו 'שנים'?

שהגם שראיה אלקטרונית אינה מצרפת לדיני
מנין זימון, או ל'קביעות בית דין', אף שמשנתנו
מיירי בג' העוסקין בתורה – גם אם הם אב ובנו
שאינם כשרים לדון, מכל מקום הרי משנתנו
מביאה לזה אותו פסוק 'בקרב אלקים ישפוט'.

(ואולי זה תלוי במחלוקת אי 'יחיד דן דבר
תורה' ושנים שדנו.. אלא שנקרא ב"ד חצוף'. גם יש
לדון בענין מכשיר 'זום' להתרת נדרים בשלשה).

'תרי מיכתבי מיליהו'

אבל לפי ביאורו של המהרש"א על 'תרי
מיכתבין מיליהו' (כדי ליישב את קושיית התוס'
ממשנת 'כל מעשיך בספר נכתבין'), 'בשנים, מתוך
המשא ומתן שלהם בדברי תורה יכווננו ברוב
הפעמים אל האמת, ולכן ניתן לכתוב את דבריהם

¹⁹ ברכות ל. וראה ספר המאמרים מלוקט תמוז-אלול ע' פה.
שוב מצאתי לשון 'בית המקדש הפרטי' בפירוש הפסוק 'בכל
המקום אשר אזכיר את שמי' בסוף מאמר ד"ה באתי לגני
תרצ"ט.

אבל לאיך, הרי רבינו מדגיש תמיד שעניני אבות
הם מילי דחסידותא, לא הלכה, ראה לדוגמא
במשנת (פ"ב מ"ג) 'הוי זהיר בק"ש ובתפילה'.

והרי שאלת 'מנין שאפילו אחד' נוגע לנו
בזמנינו שביהכ"נ סגור עד יעבור זעם
הקורונאוויירוס ר"ל.

'המקום' בה"א הידיעה

גם יש לדייק בה"א הידיעה של 'המקום', שהרי
פרטיות ה"א הידיעה זהו ההיפך מהכלליות
שבמילת 'כל', ושוב ראיתי שרבינו בחיי מדייק בזה.
(העירני ידידי הגרלוי"צ רסקין שליט"א מלונדון
שכשמוכרח להתפלל בבידוד בתוך הבית, אז יש
לקבוע גם בבית מקום מיוחד לתפילה).

ועשרות פעמים מובא מילת 'המקום אשר יבחר
ה" לבית המקדש (ויש פסוקים שמציינים למקום
ידוע) – משמע שכוונת הפסוק כאן לבית המקדש¹⁷.

'אם אתה תבוא אל ביתי'

וי"ל שאכן מצינו תיווך וקישור בין ביתנו הפרטי
לבית המקדש בדברי הלל הזקן: 'אמר הקב"ה
לישראל, אם אתה תבוא אל ביתי, אני אבוא אל
ביתך שנא' בכל המקום אשר אזכיר את שמי
(סוכה ג.).

וז"ל רבינו בחיי: 'בכל מקום שיזכיר אדם שמו
של הקב"ה בבית התפילה או בשאר המקומות..
ומה שהזכיר בכל המקום בה"א הידיעה לרמוז על
בית הקרבנות...

ובפירוש כלי יקר על 'כל המקום' מביא מחלוקת
רב הונא ורב חסדא (סוטה ה.) 'אתי דכא', או 'אני
את דכא, ומסתברא כמ"ד אני את דכא כו'¹⁸.

'כוון לבו כנגד בית המקדש'

ויש לתווך בחילוקי הדיעות בפירוש 'כל המקום
אשר אזכיר', כויכוחו של רבי יהושע, ששאלוהו

¹⁷ צ"ע, שיש עוד פסוק כזה 'כל המקום אשר תדרוך בו כף
רגליכם' (דברים יא, כד), ולהעיר מפסוק דומה ריש ספר
יהושע (א, ג) 'כל מקום אשר תדרוך.. כאשר דיברתי עם משה'.

¹⁸ המשך חכמה פירש ש'כל המקום אשר אזכיר את שמי
אבוא אליך' נאמר רק לפני חטא העגל, לא אחריו. אבל זהו
נגד משנת רבי חלפתא והגמרא דברכות ו. שכן הוא גם
בזמנינו.

וז"ל מהרש"א: 'משנה שלימה היא בפ"ג דאבות, ומייתי לה מהני קראי . . ואפשר דאלו לא נאמר קאמר התם, אבל הכא בשמעתין מצריך צריכי לכל הני קראי כדקאמר . . הוצרך כל חד וחד למילתיה.'

ולהאברבנאל והמהר"ל, רבין חולק על משנתינו, בשינוי בין תורה, תפילה, ודין. ובתולדות יהושע מחלק בין 'שכינה שרויה' ל'שכינה עמהם'.

'אומר דבר בשם אומר'

ולולי דמסתפינא ז"ל, שרבין ציטט והעתיק כל משנתינו המפורסמת²⁰ ממסכת אבות ומפרש 'עוסקין בתורה' לענין תפלה ו'דין', כנ"ל, וכל זה כדי לשאול וליישב כל שאלותיו 'וכי מאחר', ור' אבין הוא המתיר את הצריכותות בכל דרגא.²¹

ויומתק המשך הגמרא הלאה, שלאחרי 'הפסק' כל השאלות והצריכותות מביאה הגמרא עוד מימרא מר' אבין א"ר יצחק 'מנין שהקב"ה מניח תפילין'.²²

'עשרה קדמא שכינה ואתיא'

וברוך שהחינו וקימנו והגיענו לקריאת פרשיות שלח-קורח, ממנה יתד וממנה פינה ליסוד ענין המנין, דדרשינן גזירה שוה 'עדה-עדה' ו'תוך-תוך' ל'ונקדשתי בתוך בני ישראל',

– ולעת כזאת, הרי הזמן גרמא לעיין בצריכותא האחרונה: 'עשרה קדמא שכינה ואתיא', ופרש"י 'קדמא' לפני שיבואו עשרה',

והנה נתקשו המפרשים²³ בזה מהגמרא לקמן ע"ב, שאמר רבי יוחנן שכש'אין שם עשרה, מיד הקב"ה כועס שנא' מדוע באתי ואין איש', והרי תמיד 'שכינה קדמא ואתיא'?

לכן מפרש השפת אמת לפי פשטות הגמרא,^{24 25}

בספר, משא"כ כשלומד לבדו אפשר שיבוא לידי טעות, ולכן לא ניתנו דבריו להיכתב'.

וכן כתבו הרש"ש, ובספר כוכבא דשביט: 'היינו כתיבת חידושי תורה שחידשו בלימודם, שכאשר ב' עוסקין בתורה נכתבים גם הדברים עצמם שהם עסוקים בהם ומחדשים'.

ולענינינו, הרי ב"זום" ישנה מעלת הביקורת, משא ומתן ושקלא וטריא עם החברותא, וא"כ אולי נחשבים כמו שנים.

אבל לאידך גיסא, יש לחלק שב"זום" אפשר לראות רק את פני האדם, אבל לא נראה בו תנועות ידיו ושאר הגוף, באופן 'כל עצמותי תאמרנה'.

חג השבועות

ובקשר לחג השבועות – הנה, בין אלו הנמצאים עדיין בבידוד לשמירה מעולה, ובין אותם מקומות שכבר נפתח ביה"כ בהוראת הממשל והרבנים, די בכל אתר ואתר, הנני להמשיך לבאר "מנין שאפי' א'.. שנא' 'בכל המקום.. אבוא אליך וברכתך'", ליהוי כדין וכדין, וכולם שוים לטובה.

וכבר ביארנו החילוקים והתייכוסים בין רבי חנינא בן תרדיון לרבי חלפתא בן דוסא לשאלת 'מנין שאפילו אחד', שכל א' מדבר לפי תקופתו, והמסתעף למצבינו כעת שאנו מבקשים לחזק 'אפילו אחד'!

מימרא דרבין בר רב אדא בגמרא ברכות

ועדיין נשאר לנו ליישב את הגמ' (ברכות ו.) שמביא רבין בר רב אדא אמר רב יצחק (בכמה שינויי גירסאות) כל (יש גירסא בלי מספר הה') דרגות השראת השכינה עם המקור בפסוקים, כמעט כמו משנתנו דאבות.

ותמוה, למה לא נזהר רבין להזכיר כל זה דבר בשם אומר שהו' רבי חלפתא? והרי לפנינו שנזהר רבין לכבד ולהזכיר את המימרא שלו בשם רב יצחק, ואיך מתעלם ממשנה מפורשת? ובעיקר קשה על סתמא דגמרא ששואלת כל השאלות 'וכי מאחר דאפי' חד.. עשרה מיבעיא? רק על המימרא של רבין האמורא, לא על משנה מפורשת דאבות!?

²⁰ שכשהמקור ידוע לכל אין חיוב לומר שם אומר (יבמות צו:).

²¹ שו"ר שפי' כן בס' אמרי יעקב (צימרמן, לונדון תשט"ו).

²² אבל ב'פה עינים' מדייק ש'אמר רבין' חסר וא"ו.

²³ בגליון הש"ס מציין לרשב"א שו"ת ח"א ס"ג, ונוב"י, כן הק' רבינו בחיי (אבות), שו"ת בית שער (א"ח סי' מב), ובמגדים חדשים ציין לר' עזריאל הילדסהיימר (סי"ב).

²⁴ שלכאורה אינו מובן, מהו התועלת לאנשים מזה שה'שכינה קדמא ואתיא' עוד לפני שנכנסים? ואדרבא, אותו ה'קדמא

להשראת השכינה, אלא המסובב מנוכחותם של עשרה מישראל במקום א'.

והרי זה מתאים לחידושו של בעל התניא ששמע מרבתי, בגודל קדושת כל מקום שיש שם עשרה מישראל אף שאין עוסקין בתורה ובתפילה, באגרת הקודש סי' כג.²⁶

⁽²⁶⁾ אגרת רבינו הזקן ד'כל בי עשרה שכינתא שריא' היא מהיותר מפורסמות בהרבה חוגים, בפרט בין חסידי גור, כמו שצינתי בספרי הרהורי תורה (ע' שלב הע' 55): 'נהגו רבותינו ז"ל להזכיר מ"ש בספר התניא (אגה"ק סכ"ג).

ולפנינו כעשרה פעמים שמצאתי כן בספרי חסידות גור (ובהמשך ההערה – מעוד חוגים):

אמרי אמת (נצבים): 'איתא בספרים דראשיכם שבטיכם זקניכם.. שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות, כל איש ישראל אפי' מנין פשוט ג"כ.. כל בי עשרה שכינתא שריא'.

בספר 'שולי הגליון' מציין הפני מנחם 'ובאוסף מכתבים אמרי אמת (מכתב א') 'הנני בזה להזכיר דבר הרב רשנ"ז זצ"ל באגה"ק בזה"ל: 'שמעתי מרבתי כי אילו נמצא מלאך עומד במעמד עשרה...'

וז"ל השם משמואל (פ' תולדות דף צג) 'דועים דברי הרה"ק ר"ד זצלה"ה מלעלוב שכל מקום שיש בו עשרה מישראל אפי' מלאך שבה לשם מתמוגג מפחד משום דכל בי עשרה שכינתא שריא'.

ושם, סוכות (תרע"ד), וז"ל: 'הנה שמעתי מכ"ק אבי (האבני נזר) אדומ"ר זצלה"ה שאמר בשם צדיקים הראשונים כת הקודמים דמאחר דכל בי עשרה שכינתא שריא לכן אפילו מלאך הבא שם חיל ורעדה יאחזהו מפני פחד ה', עכת"ד'.

ושחווה"ס תרע"ג: 'שמעתי מכ"ק אדומ"ר זצלה"ה שא' בשם רבותיו זצלה"ה שבכל מקום קיבוץ ישראל אם בא לשם מלאך נעשה בטל מפחד ד', כי כל בי עשרה שכינתא שריא'.

בשבועות (דף נח) 'הגיד כ"ק אבי אדומ"ר זצלה"ה בשם כ"ק הרה"ד מלעלוב זצלה"ה דכשעשרה יחד מתפללים אפילו אם מלאך יבוא שמה נפשו יוצאה מגודל הפחד.. דכל בי עשרה שכינתא שריא'.

וז"ל בפני מנחם עה"ת כרך ד' – במדבר דף קז (ירושלים, תש"ס), 'בגמרא יליף דכל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה.. רבוה"ק הביאו דברי הרב רשנ"ז ז"ל באגה"ק כי אילו נמצא מלאך א' עומד במעמד עשרה מישראל.. ואיתא בספרים בבית ישראל ובלב שמחה, דמאחר דלפינן לה מעדת קרח ומרגלים נמצא שאפילו בדורות החלשים יש ג"כ כח זה...'

וראה פרדס יוסף החדש (שלח יג, ב): 'חז"ל רצו לרמז לנו כאן יסוד גדול, דכל שיש עשרה שכינה שריא אפי' הם רשעים כהמרגלים, וכן הביא כ"ק אדומ"ר שליט"א מגור (פ' דברים תשנ"ד) מהאמרי אמת בשם חדושי הר"ם זצ"ל ע"ש היטב'.

שהשכינה באה אחרי האנשים, אלא שמקדימה לבוא לפני שיתפללו.

'קדמא'

ולולי דמסתפינא י"ל ש'קדמא' אינו רק תוספת בכמות של איזה רגעים מאז שבאו האנשים עד זמן התפלה, אלא זהו חידוש נפלא באיכות הגברא' של עשרה מישראל עוד לפני שמתפללים או לומדים, נמצא לפי זה שאין הדבר שבקדושה הסיבה

ואתיא' הראשון שהקדימה השכינה לבוא לפני מתן תורה נשאר לנו כחיסרון ופגם לדורות, שעד ימינו עורכים אנו 'תיקון ליל שבועות' ומונעים שינה מעינינו על שלא השכימו ישראל בבוקר לפני מתן תורה? (מגן אברהם סי' תצד),

וביותר קשה מרש"י ד"ה בהיות הבוקר (שמות יט, טז) שכן דרכו של הקב"ה להקדים לפני האדם, בבוקר ו' סיון במדבר כשכל ישראל עדיין ישנים שינת עצרת ערבה, וכן קדמה השכינה בבקעה לפני יחזקאל (שהיה רק יחיד, לא עשרה).

והנה פרש"י זה מיוסד על הגמ' (נדרים ה. וכן פסק הרמב"ם) 'אמר רב גידל אמר רב, האומר לחבירו נשכים ונלמוד פרק זה, עליו להשכים', ומביא מקור לזה מהפסוק ביחזקאל.

והנה הקשו בס' נפתלי שבע רצון ועוד מפ', למה הוצרך רב גידל אמר רב לראיה מיחזקאל, יביא שהשכינה הקדימה לבוא במתן תורה? (יש שתירצו שכבודן דקהל ישראל שאני).

ולענ"ד י"ל, שלפני מתן תורה שאני, שאז עדיין חל גזירת הפרדת העליונים והתחתונים, כלשון המדרש: 'בני סוריא לא יעלו לרומי, ובני רומי לא ירדו לסוריא', עד שבא הקב"ה בעצמו וביטל את הגזירה ואמר 'אני המתחיל' אנכי ה' אלקיך, ולכן בסיני שפיר הקדימה שכינה לפני האנשים. גם יש ללמד זכות על ישראל שלכן לא היו רצים בהשכמה כ'ותיקין' לקראת מתן תורה.

ו"ל שזהו מה שרש"י מוסיף שם: 'אבל מדת בשר ודם אינו כן, שעל התלמיד לישוב ולהמתין עד שיבוא הרב', ולכן עדיין נחשב זה כקטרוג על ישראל שלא התנהגו כתלמיד.

ואפושי פלוגתא לא מפשינן, ומסתמא גם רש"י עצמו ערך 'תיקון ליל שבועות', ואולי יש לבאר שהענין תלוי אם נפגשים מצד אתערותא דלעילא, או מצד אתערותא דלתתא, וזהו גם החילוק בין ענין 'מתן תורה' הבאה מלמעלה למטה, ל'קבלת התורה' הבאה ב'אתערותא דלתתא'.

ולכן 'האומר לחבירו נשכים ונלמוד פרק זה', הרי כיון שפגישה זו באה מאתערותא דיליה, לכן מוטל עליו להשכים. וכן כשאמר הקב"ה ליחזקאל 'קום צא אל הבקעה' הי' זה מצד אתערותא דלעילא, ולכן הקדים הקב"ה להיות שם.

(אבל כשעשרה באים להתפלל, הרי עיקר ענין התפילה היא אתערותא דלתתא של האדם).

⁽²⁵⁾ משמע דלא כרש"י, אבל יש מנהג עתיק, שכנראה מיוסד על פרש"י, להדליק נרות בביהכ"נ (לכבוד השכינה) לפני שיבואו האנשים (רבינו אשר מבכל בו סי' יז, מובא בט"ז קנ"ד סקי"א).

שוה 'עדה-עדה' ו'תוך-תוך' ל'ונקדשתי בתוך בני',

ולכבוד הילולת ג' תמוז, למדנו אגה"ק סי' כג מהה"מ והבעש"ט בגודל כוחם של מנין 'פשוט' של 'י' מישראל, גם כשאינם עוסקין בתורה או תפלה,

והנה רבינו²⁸ מתפלא על זה: 'הרי זה חידוש גדול, ובמכתב רבינו להגרש"י ז"ל (אג"ק חלק כד ע' רמה, אגרת ט"לח. לקר"ש ח"ז ע' 203) מציין מקור לזה "נדרים ח". בענין שנראה לכאורה כחריג ומוזר.

שאף שבכלל ק"ל 'דברי חלומות לא מעלין ולא מורידים', מזהירנו רב יוסף שמי שנתנדה בחלום יש לו לחוש שאולי נידוי זה בא לו מן השמים, שלכן צריך עשרה להתיר את נדויו ש'על כל בי עשרה שכינתא שריא', וכן מובא להלכה בשו"ע וברמב"ם.²⁹

וראשית, יומתק בזה מנהגינו ערב ראש השנה טוב שיהא עדה שלימה³⁰, ואף שבשאר השנה (ברוב³¹ בתי כנסיות – גם ער"ה) מספיק ג' להתיר נדר, ואף שזהו טירחא דציבורא, ואכן קשה להתעכב כ"כ בבהכ"נ בער"ה, לשמוע התרת הנדרים לכה"פ י' פעמים, ולחזור להשיב לכל א': מותר לך, מותר לך..

והנה במכתב רבינו כוונתו ליישב 'והוא דתנו', אבל הורינו רבינו ללמוד תמיד הוראה בעבודת ה', ויש בזה גם מסר כללי של חיזוק ועידוד אחר ג' תמוז ש'היינו כחולמים' בגלות, ומחפשים מזור ותרופה כ'בני אדם הנזופים למקום', ש'אותותינו לא ראינו' במצב ספק כעין 'נידוהו בחלום', ועלינו למצוא פתרון ונוחם ב'בי עשרה שכינתא שריא'.

וזה מתאים לבידוד הקורונא, כשקשה למצוא 'עשרה דמתנו הלכתא', אז עלינו לחפש בודדים

²⁸ לקר"ש ח"ה ע' 423 הע' 11. תו"מ ח"ד ע' 323 הע' 20.

²⁹ ראה גם שאילתות (מקץ סכ"ט בהתרת נדרים בחלום) 'כל בי עשרה דמכנפי (גם יושבי קרנות) שכינתא שריא'.

³⁰ אדה"ז בסידורו. הראני בני הרב אפרים שי', שכן הביא בס' קצה המטה על המטה אפרים סי' תקפא ס"ק צב (לנדר בחלום), אבל הגרלוי"צ רסקין שליט"א ('סדור רבינו הזקן עם ציונים ומקורות') העיר שאדה"ז השמיט נדר בחלום, ומציין לטעם פנימי ל'עדה' בלקר"ש ח"ד ע' 1332 הע' 3, ע"ש.

³¹ ב'אוצר מנהגי חב"ד' אלול-תשרי ע' לו ואילך הביא מנהג היעב"ץ, ואיזו קהילות נוהגים בעשרה להתרת נדרים ער"ה.

ג' תמוז פרשת קורח

וברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לפרשיות שלח-קורח, ששם מצינו יסוד ענין המנין, דדרשינן גזירה

וס' עברא דדשא ע' שלו 'כתב התניא אגה"ק פכ"ג שמעתי... וז"ל ס' מגן אבות דף רע"א (באבוב): 'אפי' כשאינם עוסקים בדברי תורה, כנודע מהרה"ק בעל התניא ז"ע (כן כתב בליקוטי אמרים תניא (אגה"ק סי' כ"ג בשם רבותיו הק' זצלה"ה), כן נזכר בס' אש דת ח"י (אז"רוב), אמרי חן (היילפרין), 'החיל והחוסן' הלקח והליבו' (פאריסוב), אך טוב לישראל' (אלכסנדר), 'דרכי ברכות' (אבראהאם), 'ניצוצי אש פנחס' (למור' הגר"פ הירשפרונג, ברכות ע' נז), 'הדעה והדיבור' (לחסידי תולדות אהרן), 'מות עולם' (אמשינאו), ערבי נחל (איבשיץ), שבת שובה ע' תמד), דרך חיים (אבות פ"ה מ"א למהר"ל), שיחות לוי (רודרמן), ע' שלד – בלי שם אומר, ועוד.

בנוצר חסד (קאמרנא) מדייק שבאבות פ"ג מ"ו אין בעשרה 'מנין': שאין צריך לעשרה הכנה, מהיכן שיבא אליהם אור אלקי השכינה הקדושה, אלא מעצם קדושתם, וקבלנו כשעשרה מישראל עומדין השכינה שרויה עליהם אם יבוא מלאך ביניהם נשרף מגודל אור'.

להעיר שבערוך השולחן (או"ח סנ"ה ס"ו) גרס על בי עשרה. ואולי זהו טעות הדפוס, שברוב מקומות הגירסא 'כל'.²⁷ באגה"ק שם: 'ליחיד לפי ערכו, לפי (ולפי) ערך המרובים', ראה קונטרס 'הדרת מלך' לידידי הרה"ג אהרן דרייזן שליט"א.

וכמדומני ששמעתי מקור לזה ממור' הרה"ג ר"פ הירשפרונג זצ"ל מסיפור הגמרא שאיחר אליהו הנביא לבוא אחר ששימש את האבות זה אחר זה: 'לוקמינהו בהדי הדדי.. תקיף ברחמי ומייתי משיח בלא זמניה' (ב"מ פה:), ויומתק בזה מ"ש החייד"א (מדבר קדמות בשם רבי יהודה החסיד, ובספרו חומת אנך ס"פ נשא ומגילת רות אות יד) שחמש עשרה שיר המעלות בתהלים הן כנגד ט"ו שנים שהאבות אברהם יצחק ויעקב ראו זה את זה, למדו תורה ביחד ועבדו את ה' במיטב תלתא כחדא, וראה לקר"ש חלק ל"ה, פ' תולדות דף 101.

העירני אחייני הרא"י קיעומון שי' שבס' חיי משה (שקלרש) מביא מהמב"ט (שער התפלה פ"א) שגם תפלה בלי דבר שבקדושה..מועילה ומקובלת יותר בשנים מביחידות, כ"ש כשהם יותר, וכן משמע בט"ז סקצ"ג בק"ג, ובמנחת יצחק ח"ט סו"ס ז.

והנה טעם (ביקורת) שכ' מהרש"א והמפרשים ב'תרי מכתבן מיליהו' (הובא לעיל ע' 5) שייך רק בלימוד **חברותא** ('ד'ת ביניהם..נדברו יראי ה' איש אל רעהו') אבל לא בתפלה יחד? וראה לקמן בסוף הקונטרס.

וי"ל שלכן משמיט רבי חלפתא סוף הפסוק '...ויכתב ספר זכרון', שה'שנים' דרבי חלפתא אין לומדים דרך משא ומתן ושקלא וטריא (אלא כ'פורס על שמע'), אבל לרבינן א"ר יצחק במס' ברכות מכתבי מיליהו' גם דרך תפלה.

דין תפלה בציבור, ומביא שם דברי רבינו הזקן בלקוטי תורה דברים (סט, ב):

'כענין שארז"ל דאכל בי עשרה שכינתא שריא, שאין זה גילוי השכינה עליהם ממש, אלא השראה ששורה מלמעלה בבחי' סובב (ואעפ"כ הוא פועל פעולה בהם שהרי עי"ז תפלתם מכוונת יותר, כנודע, כמ"ש במ"א כו'), ומשמע מזה שעצם המצאות המתפלל במקום שיש בו עשרה מישראל גורם שתפלתו מכוונת יותר.³³

'מה טובו אהליך יעקב'

ועכשיו נסיים מעין הפתיחה סמוך לחתימה, שמאמר הראשון של בעל הגאולה י"ב תמוז תרפ"ז הוא ד"ה 'עשרה שיושבים ועוסקים בתורה',

וב"ה שהחיינו, קיימנו והגיענו לקריאת פרשת בלק, וזכינו לברכת 'מה טובו אהליך יעקב, משכנותיך ישראל', ואדמו"ר מוהרי"צ³⁴ מפרש שהכפל בפסוק תלוי בחילוק בין 'אהל' בחי' ארעי, ל'משכנותיך ישראל' ש'משכן' הוא דבר קבוע.

שאף שחכמים שתורתם אומנתם בדרגת 'ישראל' לומדים בקביעות, מכל מקום יקר בעיני ה' להקדים 'אוהליך יעקב', ה'ארעי' של הבעה"ב ובעלי מלאכה 'פשוטים' קובעים עתים לתורה לפי ערכם.

ועל פי זה, הנה לולי דמסתפינא יש לפרש, שאף שעיקר כוונתו של רבי חלפתא בן דוסא במשנתו ממשיכה מן החמור אל הקל, שבפשטות השכינה שבעשרה שעוסקין בתורה גדולה הרבה יותר מהשכינה שאצל היושב לבדו ולומד בלי חברותא.

אבל לאיך גיסא, רואים אנו את מהלכו המיוחד של רבי חלפתא במשנתו, שאינו מסתפק לחזות בנועם ה' בשכינה ששרויה במנין שלם באופן הכי נעלה של עשרה שעוסקים בתורה,

אלא רבי חלפתא מתאמץ ומשתדל לצאת מנוחיותו, אף שכבר מובטח לו השראת השכינה במנין שלם, הולך לחפש הלאה, בחי' 'אתם תלוקטו אחד אחד בני ישראל', ואינו מוצא לו מנוח, אלא טורח להשרות שכינתו ית' בכל מקום שיכול

ב'פרשת דרכים', וליתן שלום לעוברים ושבים להשפיע על מנין יהודים (תורת מנחם ח"ב ע' 65).

גם להלכה בפועל

והנה בהשקפה ראשונה היה נראה שחידושו של בעל התניא ב'כל בי עשרה שכינה שריא' זהו ענין רוחני, הנוגע בתוקף עצם נפשות ישראל שאינו תלוי בדרגת תורתם ותפילתם,

אבל יתירה מזו, זה נוגע גם להלכה (שהרי הוא בעל התניא והשולחן ערוך), שעצם נוכחותם של עשרה מישראל זוהי הסיבה (לא המסובב³²) של השראת השכינה לומר שם דבר שבקדושה.

תפלת 'תינוקות שנשבו'

וזה נוגע לנו להלכה בפרט בזמנינו שהרבה מה'מתפללים' בחי' 'תינוקות שנשבו' אין יודעים לקרוא, ולא נתחנכו איך להתפלל, שיש מסתפקים אם מצטרפים למנין, ה"ה מצטרפים, כבקונטרס הרה"ג אבערלאנדער שליט"א (בודפסט, תשע"ח).

נפק"מ לברך להדליק על מנורות ציבוריות

וזה נוגע ג"כ לענין לברך בחנוכה על מנורה ציבורית שברחוב או באולם, סתם מקום שאינו קבוע לתפילה, רק שנמצאים שם עשרה מישראל, כמו שהארכתי בספרי הרהורי תורה (ע' שלא).

נפקא מינה לששה מתפללים בציבור

ובס' עוד יוסף חי (ירושלים תשמ"ט) דף סט, דן הרב הלפרין בדיוק רבינו (תשובות וביאורים סי' רכב) בל' רבינו הזקן בשולחנו סי' סט: 'אלא אם כן יש ששה, שהם רוב מנין שלא התפללו עדיין שאז הם כמו 'צבור גמור', ומתפללין בלחש תחילה ואח"כ חוזר א' התפלה בקול רם, עכלה"ק.

שאינן זה רק 'היתר' לחזרת הש"ץ, אלא יש לזה

³² בברכות כא: נחלקו רב הונא וריב"ל אי יחיד אומר קדושה, ולכאוי' הי' אפשר לפרש להיפך, שהטעם שאין יחיד אומר קדושה (גם כשנמצא במקום עשרה מישראל), שאמירת הדבר שבקדושה זוהי הסיבה הגורמת השראת השכינה, וליכא י'.

אבל הגמרא ברכות זהו ענין אחר, כמ"ש המפרשים שיסוד מחלוקתם הוא אי אמירת 'נקדישך' הוי דבר שבקדושה, גם להעיר ששם מובא הגז"ש בשם רבנאי אחוהי דרבי חייא בר אבא, בניגוד ל'אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן' (מגילה כג:).

³³ וראה אגרות משה או"ח ח"א סי' ל, מנחת יצחק ח"ט ס"ו.

³⁴ בספר המאמרים קונטרסים ח"א ע' מח ואילך.

למצוא איזה מקור עכ"פ ברמז ואסמכתא בפסוקים.

ואין זה רק לרווחא דמילתא, אלא נוגע לנו, בפרט בצוק העיתים במקום שאין אנשים, וקשה למצוא מנין שלם, וגם קשה שיתקבצו יחד ג' או ב', ויש שהאחד נשאר בעצמו.

ולכבוד ט"ו תמוז יארציט של האור החיים הקדוש, הנני להעתיק דבריו על 'אנכי ארד עמך מצרימה' (בראשית מו, ג):

'אכן אשכילך כי הדרגות אור השכינה רבים המה, הלא תמצא שעשרה שיושבים ועוסקים בתורה שנו רבותינו כי שכינה שרויה ביניהם ואפילו שנים ואחד.. אלא ודאי יש הדרגות אין מספר להם להשראת השכינה בסוד כי גבוה ממעל גבוה שומר, וצא ולמד השראת השכינה בהר סיני, ולמטה ממנה השראתו בבית המקדש, ולמטה ממנה השראת השכינה על הנביא, וביה"כ, וביהמ"ד ובין עשרה שעוסקים בתורה, ולמטה בהדרגת המנין.'

ולכבוד יארציט האריז"ל ה' מנחם אב, הרי תיקן 'נכון לומר קודם התפילה הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך', להכליל עצמו עם הציבור. וראה מה שמפרש בכתבי האריז"ל בס' פתח עינים (להמקובל הרב שמן ששון. כוונת סדר העמידה ברכת רצה) במעלת יחיד המתפלל בזמן שהציבור מתפלל.

'קול דודי דופק פתחי לי'

ותנא דידן לא זו אף זו קתני, שחוזר ומשלש 'ומנין שאפילו, ו'אפילו, ואפילו, שתציץ שכינה מן החרכים, לשמור דלתות ישראל בכל מקום שהם,

זה נוגע לנו היום באופן אישי בזמן מסוכן שהנגיף ר"ל חוזר בחי' הלוך ושוב, ואין אתנו יודע עד מה, וגם אחרי שכבר הורשה לנו לצאת ולהתפלל בבתי כנסיות ובתי מדרשות, שוב נגזר להישמר ולהיזהר, מפוזר ומפורד בבדידות, אחד כאן, ואחד שם.

ויבואר לפי פירוש רז"ל על הפסוק 'שקר החן',³⁵ זה דורו של משה, והבל היופי זה דורו של יהושע.. אשה יראת ה' היא תתהלל, זה דור שעוסק בתורה

מתוך הדחק³⁶.

'אפילו אחד'

וי"ל שאכן מהלכו זה של רבי חלפתא שונה מהמשנה הקודמת של רבי חנינא, אף שגם הוא מסיים 'מנין שאפילו אחד', אבל שם אינו להשראת השכינה, רק לקביעת שכר, בחי' 'פוחת והולך' 'שב בדד וידום' כעין דעת בית שמאי בנרות חנוכה ש'מכאן ואילך פוחת והולך, שלאחר כל האורות של ח' הימים, לסוף בלילה אחרון נשאר רק נר יחידי.

אבל להלכה הא קי"ל כבית הלל, להיות 'מוסיף והולך', ו'מעלין בקודש ואין מורידין', וכן אמר שלמה בחכמתו 'כיתרון האור מתוך החושך'.

ויש להעיר ע"ד הצחות שהדגשתה וכיוונה של משנתנו זהו כעין מה שנקרא היום 'ספירה לאחור' ('קאונטדאון' בלע"ז), שאדרבא, מתחיל במספר 'עשרה' הכי רחוק מהמכוון והמטרה, וכל מספר ומספר שמזכיר הלאה מתקרבות אחת אחת למטרה העיקרית, הגילוי של 'אחד'.

'ואין ביניהם דברי תורה'

אבל לאידך גיסא, הרי רבי חנינא בן תרדיון עסק במס"נ להקהיל קהילות ללמוד תורה ברבים³⁷, אבל אינו מזכיר במשנתנו 'עשרה' שעיקר כוונתו כהמדרש שמואל (והמהר"ם שיק), שבא לשלול מציאות של שנים שכל אחד מהם עוסק בתורה כל א' בפינתו לעצמו, בלי להתחבר יחד עם חברו העוסק בתורה, מפני 'שמתלוצצים זה מתורתו של זה', וזהו שמדגיש 'ואין ביניהם דברי תורה', שזה מביא לידי ליצנות כמארז"ל 'חרב על הבדים...ברזל בברזל יחד', שסכין מלטש את חברו ואם לא 'ונואלו...שמטפשים', שדוקא לימוד שקלא וטריא של 'חברותא' מעורר לתקן ולשפר כל א' את דברי חברו, כפירושו של המהרש"א והרש"ש ב'תרי מיכתבי מילייהו, ואפשר שזה מועיל יותר בלימוד חברותא של שנים, גם יותר מחבורה של עשרה.

שה'שנים' דרחב"ת באופן חברותא הוא ענין אחר מאופן ה'שנים' של משנת רבי חלפתא שכל א' לומד לעצמו, דוגמת 'חמשה' ו'עשרה'.

³⁶ סנהדרין כ, א.

³⁷ ע"ז יח

³⁵ משלי לא, 5

Last , but not least

In our Pirkay Avos Mishna, "even One" appears as the last resort, and thus the lowest level of Divine presence.

But under certain difficult situations, the "One" person who is so dedicated, committed and courageous and dares to brave the dangerous circumstances and learn all alone by himself, may reach a greater level, and transcend and surpass even a full Minyan of men who meet in comfort and leisure.

Such an outstanding "One" reminds us of the Rebbe's holy father, the great Gaon Rav Levi Yitzchak Schneerson, who was imprisoned and exiled by the Communist regime from 1939 to 1944. Uprooted from his Rabbinic position in Dnepropetrovsk, he was exiled thousands of miles away to live all alone in the small isolated town Chili.

Despite harsh years of isolation and quarantine, and despite his deteriorating health, RLY persisted to continue his deep Torah learning. Although lacking

the basic essentials of ink and paper, his Rebbetzin Chana pressed wild berry juice into primitive ink, so that RLY was able to continue writing his Novellae and chidushim along the margins of his few sefarim, the surviving manuscripts that are now part of his precious legacy.

'אחרון אחרון חביב'

ויש להוסיף עוד, שדרגת 'אפילו אחד' (בכמות), של אדם בודד ומבודד הדוחק עצמו לקיים תורה 'מעוני', הרי מצד האיכות 'סופו לקיימה מעושר'³⁸, ש'עמו אנכי בצרה', 'מן המיצר קראתי י-ה, – ענני במרחב י-ה', ויש שתוקף התקשרותו של אדם א' לשכינתו ית' גדולה היא אפי' יותר ממנין השלם של עשרה,

ואף ש'אפילו אחד' נמנה רק לסוף משנתנו, יש לפרשו על פי מארז'³⁹ 'אחרון אחרון חביב'.

וכעת שהגענו להילולת כ' אב, הרי לנו דוגמא אישית באחד המיוחד בתקופתינו הגרלוי"צ שניאורסאהן זצ"ל שלא נתפעל מכל המצרים וגבולים שבהם היה עצור, והמשיך בלימוד וכתובת חידושי תורה גם במצב איום כשהיה 'ישב בדד וידום' מגזירות ורדיפות המלכות שברוסיא,

ואכן כבר היו כמה גדולי ישראל כמין הבית יוסף שגמר את השולחן ערוך בכפר ביריא, וכן הרמ"א שכתב ספרו מחיר יין, כשהתבודדו בכפרים מפני המגפות ששררו שבזמניהם, הנה הגרלוי"צ הרי עיקר היה חסר לו מן הספר, שלא הי' אפילו דיו ונייר כדי לכתוב, ומ"מ טרחה אשתו הרבנית חנה לספק לו דיו מסחיטת תותים שאספה מן השדה, שיוכל לכתוב על קצות גליונות ספריו המעטים, שבעזה"י נותרו לנו לנחלה.

ובפרט בהנהגתו האישית בשמחת התורה הרי זה מתווך וכולל את שיטותיהם ואופניהם השונות של רבי חנינא בן תרדיון ורבי חלפתא בן דוסא שביארנו לעיל, שגם בבידודו ובגלות התנהג שמח בשמחת תורה, 'רקד בב' אמות של חדרו הצר בין השולחן והמיטה, בכרך המשניות ובס' התניא שבידו ערך את שבעת ההקפות, פיזז, רקד וכרכר בכל עוז.. וקרא בהתרגשות.. אנה ה' הושיעה נא, הצליחה נא.. עננו ביום קראנו!'⁴⁰ למרות לחץ העוני, הדחקות והמרירות שסבבוהו.

³⁸ אבות פ"ד מ"ט

³⁹ ב"ר פע"ח, ח, ראה רש"י על 'ואת יוסף אחרונים' (וישלח לג, ב).

⁴⁰ תולדות לוי יצחק (הוצאת תשל"ח) כרך ב ע' 426, בתיאור ההקפות שלו בשמחת תורה תש"ג.

Artistic rendering of Reb Levik singing & dancing Hakafos with a Tanya in his room, as if surrounded by many Torah Scrolls

Translated excerpt from Rebbetzin Chana Schneersohn's memoirs of 1943 (installment 12), and *Toldos Levi Yitzchak* (2018 edition) vol. 2 p. 426):

Simchas Torah: It was time for *hakafos*. It is most difficult for me to describe my husband's emotional experience, evident on his face. He started reciting the customary verses "*Ata horeisa ladaas ki Hashem Hu haElokim, ein od mil'vado*" – in the same tune he used back home [in Dnepropetrovsk], when he celebrated *hakafos* in *shul* with hundreds of Jews... Holding just his *Tanya* and a *Mishnayos* volume, he enveloped himself with such joy, reciting each verse, and after each circuit he sang and danced, all alone, to the tune known in our hometown as "the *Rav's* melody." He circled around in the narrow space in our room between his bed and the table, reciting the *Hakafos* verses. He wanted this to be pure joy, and his deep emotion was manifest in the words he recited: "*He who knows thoughts, please save us... answer us on the day we call.*" This was a most difficult experience for me to endure. Sitting on a wooden stool in the corner, I observed the immensity and intensity of my husband's love of the Torah dancing all Seven *Hakafos*...

'הואיל ואתעביד בה חדא מצוה נעביד ביה מצוה אחריתי'

(א) לענין ציצית: איתא בשו"ע⁶ 'חוטי הציציות שנפסקו . . . יש מדקדקין לגונזן'. וכתב הט"ז⁷ [שהרמ"א] 'מסיים בשם מהר"ל⁸ שנהג לגנוזם ולהניחם תוך ספר אחד, או לעשות בהם שום מצוה, עכ"ל'.

ובמג"א כאן⁹: 'כתב מהר"י וייל הלכות לולב¹⁰, דיניח הציצית בספר לסימן, הואיל ואיתעביד בהו מצוה חדא, יעשה בהו אחריתי'¹¹.

(ב) לענין בשמים להבדלה: כתב הטור¹² 'ונהגו לברך [ברכת הבשמים] על עצי¹³ הדס . . . ויש נותנין טעם לדבר, כיון דאיתעביד ביה חדא מצוה של הלולב נעביד ביה מצוה אחריתי, כדאיתא בעירובין...!'

ועד"ז בשו"ע¹⁴: 'נהגו לברך על הדס כל היכא דאפשר', וכתב בט"ז¹⁵: 'פירוש של לולב, כיון דאתעביד ביה חדא מצוה ליעבד ביה אחריתא'¹⁶.

(ג) לענין שריפת החמץ: 'יש נוהגין לשרוף את החמץ בערבה שחבטו אותה בהושענא רבה, לפי שכל דבר שנעשה בו מצוה אחת נכון לעשות בה

שנינו בגמרא¹: 'רב אמי ורב אסי כי הוה מתרמי להו ריפתא² דעירובא³, מברכין עליה . . . אמרי: הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי'.

והנה, אף שהבית יוסף אינו מביא דין זה בשו"ע לענין עירוב⁴, אבל מצינו כמה מנהגים נפוצים בכל בית ישראל המסתעפים מדין 'הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי'⁵:

(1) ברכות לט: וכעין זה בשבת קיז:

(2) בבבית הלחם משנה דשבת.

(3) בנוגע לאיזה 'עירוב' מדובר כאן – ראה בהערות המו"ל (הע' 73) דס' כלבו הוצאת פלדהיים דלהלן הע' 21. וש"נ.

(4) ואדרבא, על דברי הטור (באו"ח הל' שבת סי' שצ"ג) לענין אם שכח לערב בערב יו"ט שחל להיות בע"ש, ש'יערב ביו"ט ע"י תנאי . . . ולמחר יאמר על אותו הפת' כו' – כתב הב"י (שם בד"ה ומ"ש רבינו) ד'על אותו פת' 'לאו דוקא, דהוא הדין אם אומר כן על פת אחר' וכו'.

[וכפי שאכן העיר עליו הט"ז שם (ס"ק ג'), וז"ל: 'ונראה לי ד'מצוה מן המובחר על אותו פת, דהואיל ועביד ביה כבר מצוה ליעבד ביה מצוה אחריתא, כמו שכתוב בסימן שצ"ד [דלהלן] דיש לאכול העירוב בשחרית, דהיינו לבצוע עליו, והוא מטעם זה, ק"ו כאן דתרווייהו חדא מצוה דעירוב נינהו, כן נראה לי, עכ"ל. ולהעיר מדברי הטור עצמו להלן לענין בשמים להבדלה.]

אבל הרמ"א מביאו להלן שם בסי' שצד ס"א ד'יש לבצוע עליו בשחרית בשבת', ובט"ז כאן ס"ק א': 'הטעם, הואיל ואתעביד חדא מצוה נעשה בו מצוה אחרת'. וכו' בשו"ע רבינו כאן סצ"ג ס"ג. וש"נ. וז"ל מהרש"ל (ביש"ש ביצה פ"ב סו"ס י"ח, הובא בב"ח או"ח הל' יו"ט סי' תקכ"ז ובט"ז שם ס"ק י"ד): 'היה מנהג מהר"ם [מרוטנבורג] להניח(ה) הככר [של עירוב תבשילין] תחת הלחם משנה בליל שבת ולמחרתו, ובסעודה ג' היה בוצע עליו, מאחר דאיתעביד ביה מצוה אחת ראוי לעשות עליו מצוות אחרות. וכ"נ בע"ח [וכן נהגו בעירוב חצירות]'. וכו' בשו"ע רבינו שם סכ"ה. וראה לקו"ש חט"ז ע' 183 ואילך. וראה במאמרינו 'שמחת בית השואבה שאני' הע' 5.

ובשו"ת בצל החכמה (חלק ג' סי' ס"ז ס"ה) הקשה: 'איך לא הזכירו הפוסקים והטור והשו"ע (באו"ח סי' קס"ח) דפת דאיתעביד בה בגופה מצוה, וכגון ריפתא דעירובא וכה"ג, שהוא קודם לברכה לפת אחר שלא איתעביד בו מצוה כלל' (ועד"ז שם סי' ס"ח ס"א).

(5) לאחרי שליקטתי (חלק מ)הבא להלן – מצאתי מה שליקט בזה בס' מנהגי ישראל (דניאל שפרבר) ח"ב פ"ו ('הואיל ואתעביד ביה חדא מצוה יתעביד בה מצוה אחריתא'). ח"ד פ"י

(פנים נוספות לכלל הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה וכו').

(6) או"ח הל' ציצית סי' כ"א ס"א וברמ"א שם.

(7) ס"ק ב' ד"ה במקום מגונה. הובא בשו"ע רבינו כאן סו"ס א'.

(8) הל' ציצית. וראה גם מהר"י וייל הל' לולב דלהלן הע' 10.

(9) ס"ק א', הובא בשו"ע רבינו שם.

(10) סוף סי' קצ"א. ועיין ג"כ שם דיני פסח סי' קצ"ג.

(11) ובשו"ע רבינו שם: 'הואיל ונעשה בהם מצוה אחת, יעשו בהן מצוה אחרת'.

(12) או"ח הל' שבת סי' רצ"ז.

(13) ב'הגהות והערות' שבהוצאת פריעדמאן ציינו: 'בדפ"ר של הטור איתא 'עלי', וכו' בלבוש סוף סעיף ד'. אבל בב"ח כאן: 'פירוש שהיו מברכים עליו בורא עצי בשמים'.

(14) שם סעיף ד'.

(15) ס"ק ז'.

(16) וכו' בשו"ע רבינו שם ס"ו: 'יש אומרים שמצוה לברך במוצאי שבת על הדס של מצוה, שהואיל שנעשה בו מצוה אחת יש לעשות בו מצוה אחרת'. מאירי וכלבו דלהלן בסמוך.

מצוה אחרת.¹⁷

ד) לענין אפיית מצה: 'נהגו להצניע ההושענות לאפיית מצות כדי לעשות בה מצוה',¹⁸ 'הואיל ואתעביד בה מצוה זימנא חדא'.¹⁹

ה) לענין שיירי פתילות של שבת,²⁰ 'שמדליקין אותן במוצאי שבת, לברך על האור, הואיל ועבידנא בה מצוה חדא, נעביד בה מצוה אחרית'.²¹

(17) שו"ע רבינו אור"ח הל' פסח סי' תמ"ה סי"ב. וש"נ.* וראה להלן הע' 153 מס' חמדת ימים. ס' יפה ללב דלהלן.

אבל ראה 'תורת מנחם - רשימת היומן' ע' רסו (משיחות סוכות תרצ"ג): 'לולב והושענות - שורפים אין א' מיטען מיטוואך [ביום חול רגיל, באמצע השנה], ולא לשריפת החמץ'. ושם (לפני זה) בנוגע לסכך הסוכה: 'הסכך היו שורפים במרחץ - אחרי חג הסוכות'.

(18) רמ"א אור"ח הל' לולב סי' תרס"ד ס"ט, ממהר"י וייל (הל' לולב סי' קצ"א**) ומהר"ל (הל' חג הסוכות ע' שעז; הל' אפיית המצות ע' עד. - בשניהם ערבות ההושענות וערבות הלולבין). ובשו"ע רבינו שם: 'יש נוהגין לעשות היסק מערבות הלולב בפי התנור בשעת אפיית המצות'. וראה להלן הע' 153 מס' חמדת ימים. ס' יפה ללב דלהלן.

(19) מהר"ל הל' אפיית המצות שם. ובהל' חה"ס שם: 'דהואיל ואתעביד בהן חד מצוה, נעביד בה עוד אחרת'. ועד' במהר"י וייל שם: 'דכיון דאיתעביד ביה מצוה יתעבד ביה מצוה אחרית'. ובביאור הגר"א כאן ס"ק כ"ט: 'כמ"ש בעירוב, הואיל ואתעביד כו'.

(20) בקובץ 'בית אהרן וישראל' (שנה כג גליון א (קלג), תשרי-חשוון תשס"ח, ע' קמט) הביא גם לענין שיורי נרות דיוהכ"פ להר"ר ולהבדלות לכבוד שמחת תורה.

(21) כלבו ח"א סי' כ"ד (דין הל' סעודה וברכת הפירות) - בהוצאת פלדהיים ע' תקע-עא. ובקיצור - במאירי לברכות לט:

ובכלבו שם לפני זה, אחרי שהביא מברכות שם ש"אם מקלע רפתא דעירובא בצעינן עלה . . . והטעם הואיל ועבד ביה מצוה חדא, נעביד בה מצוה אחרית', מוסיף: 'ונוכל ללמוד מזה לשאר דברים, כגון באגודה של הדס של לולב . . . וכן שיירי פתילות...'. וכ"כ ר' אשר ב"ר שאול מלוניל בספר המנהגים שלו (ספרן של ראשונים (ש. אסף), ירושלים תרצ"ה ע' 178 סי' ט'). וכעין זה במאירי שם: 'ממה שכתבנו למדו בקצת תוספות באגד ההדס שבלולב . . . וכן שיירי פתילות של שבת...!'

(* צ"ע שלא ציינו שם את ההגהות מיימוניות לרמב"ם הל' לולב פ"ז הכ"ו (הובא בב"י אור"ח הל' לולב סי' תרס"ד קרוב לטופו), ח"ל: 'זריב"ק [ר' יהודה בר קלונמוס ממגוצא] ה"י נוהג בערבה [של הוד] וכן בערבה של לולב לתקן מן העצים קולמוסים (ראה מנהגי ישראל הנ"ל הע' 5 ח"ב ע' קצד הע' 4) ולבער בהן חמץ בפסח, כדאמר גבי עירובין הואיל ואתעביד בה חדא מצוה כו'.

** שם 'הלולב', אבל בדרכי משה כאן ס"ק ו' הביא בשמו 'עצי הערבה'. וראה להלן הע' 153 מס' חמדת ימים.

ו) נחלקו²² בנר חנוכה אם (מהודר²³) להחליף פתילות חדשות כל יום,²⁴ או שאין חשש (ואדרבא עדיף²⁵) להשתמש בפתילות ישנות של אתמול.²⁶

'קשירה במשכן היכא הוא'

והחתן סופר²⁷ מקשר זאת עם יישוב זקינו החתם סופר²⁸ על הגמרא²⁹ 'קשירה במשכן היכא הוא? . . . אמר אביי, שכן אורגי יריעות שנפסקה להן נימא קושרים אותה . . . א"ל רבא . . . מתיר מאי איכא למימר? וכי תימא דאי מתרמי ליה תרי קיטרי בהדי הדדי שרי חד וקטר חד - השתא לפני מלך בשר ודם אין עושין כן, לפני ממ"ה הקב"ה עושין (בתמי!)

ואח"כ שואלת הגמרא 'קריעה במשכן מי הוה?'

(22) ראה גם שו"ת חתן סופר דלהלן.

(23) ראה מאירי שם.

(24) כדעת הארחות חיים (הל' חנוכה אות ה'), הכלבו (ח"ב סי' מ"ד. בהוצאת ירושלים תש"ן - ע' רפ), ועוד (הובאו ב'חקרי מנהגים' (גורארי') ח"ב ע' קנז ואילך). ס' המנהגים - חב"ד ע' 71. תו"מ חט"ו ע' 303.

בשו"ת בצל החכמה (הנ"ל אות ח') הק' למה לא 'להעדיף להדליק הישנה מטעמא דהואיל . . . ובפרט בזה ששתיהן מצות נר חנוכה, דבכה"ג ק"ו דאית לן למימר הואיל...!', עיי"ש מ"ש לתרץ, ומ"ש במעדני יו"ט (יר"ט זנגר) ח"ג סוף סי' י"ד.

(25) בלבוש: 'אדרבא הם נוחים להדליק יותר כשהן מודלקין כבר'. וכן בס' המנהגים שם: 'אדרבה הישנות נוחין יותר לדלוק'.

ובליקוטי חבר בן חיים, בליקוטי שו"ע אור"ח ח"ב לח: (בטעם מנהג החת"ס שלא להחליף): 'בנר חנוכה דמשום פרסומי ניסא הוא, עדיף טפי שלא להחליף, שידלק יותר יפה'. [ובס' מנהגי רבותינו והליכותיהם - החת"ס (פכ"א ס"ו הע' ט') הביא שהג"מ יעקב ליכטנשטיין ז"ל במנהגי כ"י כתב הטעם דהואיל וכו'. והאריך בזה בשוה"ג שם].

ובתו"מ שם: 'כ"ק מו"ח אדמו"ר [=מהור"י צ'] . . . הי' משתמש בפתילה הישנה . . . (ומסביר: יש מעלה בפתילות הישנות דוקא, שלהיותם כבר תשמישי קדושה, ראויים הם יותר לקיים בהם מצוה נוספת'.

(26) כדעת הטושו"ע אור"ח הל' חנוכה תרע"ג ס"ד (ע"פ מס' סופרים פ"כ ה"ג, הובא בשבלי הלקט ענין חנוכה סי' קפ"ה), ועוד (הובא ב'חקרי הלכה' שם). ס' המנהגים ותו"מ שם.

ולהעיר משה לבית (ש. הירשער) חנוכה ע' קסד: 'שאלני תלמיד אחד אם ראוי לעשות פתילות לנ"ח מחוטי ציצית פסולים . . . כמו שאמרו הואיל ואיתעביד...!'

(27) שו"ת סי' ס"ח. הר"ד בשו"ת בצל החכמה שם סי' ס"ח סי"ב.

(28) יארציט שלו בכ"ה תשרי.

(29) שבת עד: ואילך.

מקורות קדומים במשנה

והנה יש לעיין, למה מצינת הגמרא בברכות ובשבת רק את רב אמי ורב אסי, דמשמע שרק הם נהגו כן בעירוב מכל שאר חכמי המשנה והגמרא?

ואכן, כבר מצינו מקורות קדומים במשנה³⁶ לענין הואיל ואתעביד כו', בדורות שלפני רב אמי ורב אסי,

ולא רק שאירע כן לפעמים 'כי הוה מתרמי להו יפנתא דעירובא', אלא בזמן בית המקדש נהגו כן מדי יום ביומו, שהדליקו פתילות מבגדי כהונה שבלו במנורה שבמקדש, ולמדורות שמחת בית השואבה.

דתנן: ³⁷ 'מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהם היו

מבעלזא (ביתו נאווה קודש ע' שלז). וכו' במנהגי בעלז (ע' ס').

ובספר המנהגים – חב"ד ע' 67: 'במשך ימי חוה"מ מחליפין ההדסים והערבות, כולם או חלק מהם', ובהע' 24 שם: 'אבל אין לוקחין בכל יום ערבה חדשה וכו'. ראה ש"ע סתרנ"ד ונ"כ'. ובסה"ש ה'תש"ד (לאדמ"ר מהורי"צ) ע' 14, שכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נהג להחליף את ההדסים והערבות בחוה"מ סוכות.

וראה מ"ש הר"ב אבערלאנדער בהערות וביאורים (אה"ת) שנה ל"א גליון ו [א"ט], ש"פ ויחי ה'תשע"א ע' 57 ואילך.

35) ואע"פ שבא"ז שם מסיים 'ועוד הא קי"ל (סי' תרמ"ז [ס"ב]) ערבה כמושה כשרה' (ועד"ז בא"ר שם: 'ועוד הא ערבה כמושה כשרה'), אבל המג"א סתרמ"ז ס"ק ג' כתב 'משמע דלכתחילה לא יקח אותה'.

וכבר הביאו (שו"ת שבט הקהתי (גרוס) ח"ד אר"ח סי' קע"ח. נטעי גבריאל שם פכ"א הע' ה'. ותוכנו גם בשה לבית (ש. הירשער) סוכות ע' קל. ועוד) את דברי הרדב"ז בספרו מצודת דוד (טעמי המצוות מצוה ק"ח), שע"פ קבלה יש להקפיד שלא להחליף הערבה כל ימי החג, ואדרבא 'דמכמשא עדיף טפי'. וכפה"נ ס"ל כהא"ר וא"ז דערבה כמושה כשרה לכתחילה.

[וז"ל: 'ערבה מלשון 'ארץ ערבה ושוחה' (ירמי' ב, ו) . . . וסמאל" נאחז משם . . . וזה החלק שיש למקטריגים במצוה זו (עיין זח"ב קפא: . . . וכדי להחליש כחה אמרו (סוכה מד:): חב"ט חב"ט ולא בר"ן] [תוכנו מס' הקנה סדר ההקפות (פריצק תקמ"ו – עח, סע"ג; קרקא תרנ"ד – פג, סע"א)]. ומשום הכי אין אני נוהג להחליף הערבה כל שבעה, דמכמשא עדיף טפי*].

36) כפי שכבר הערנו על זה במאמרינו שמחת ביה"ש הנ"ל.

37) שבת כא. וברש"י. והוא ממשנה סוכה פ"ה מ"ב (נא). ובמשנה שבמשניות הוא מ"ג.

לצאת חוץ לגדר הרמ"א אפי' כחוט השערה, אני אומר עליו חכם עדיף מנביא, כי כן הואהיא תהלתי ותפארתי (שו"ת אהע"ז ח"א סי' קנ"א), – אי"כ למה שינה בערבות ממש"כ הרמ"א. עיי"ש מש"כ לתרץ.

* ובפסקי תשובות (רבינוביק) ח"ו סי' תרנ"ד סי"ב הע' 4 הביא בשם שו"ת הנ"ל (מהרדב"ז) ש'ערבות עפ"י חז"ל מרמז על הרשעים שאין להם טעם וריח' וכו'! ועד"ז בש"ת לבית שם 'שהם מרמזים על הרשעים'.

ומתריך: 'רבה ורבי זירא דאמרי תרווייהו שכן יריעה שנפל בה דרנא (תולעת, רש"י) קורעין בה ותופרין אותה'. וכתבו התוס',³⁰ ד'יריעה שנפל בה דרנא צריך לקורעה מתחילתה ועד סופה'.

ומקשה החתם סופר:³¹ 'מ"ט לא מקשה הש"ס הכא ג"כ וכי לפני מלך בר"ד אין עושין וכו', ותיריך: 'דבשלמא גבי קשירת חוטין דלא נשתמש בהם מעולם לדבר שבקדושה, בוודאי אין ראוי לקשרם אהדדי, דהרי יכול ליקח חדשה, משא"כ ביריעות המשכן דכבר נשתמשו לגבוה איכא מעלה יתירתא ליקח הישנה אע"ג דנפל בה דרנא וקורעה ותופרה מחדש, כעין . . . הואיל ואיתעביד בה חדא מצוה ניעביד בה מצוה אחריאתא, וחשובה טפי ישנה מפני שנשתמשה למצוה, מיריעה חדשה, עכתד"ק'].

(ז) כן יש דיון באחרונים³² אי עדיף להחליף כל יום מימי חוה"מ סוכות את הערבות שבלולב,³³ או עדיף להשתמש בערבות הישנות דוקא³⁴ (אא"כ כמשו"ב).

30) שבת שם ע"ב ד"ה שכן.

31) שו"ת חיל"ד סי' רס"ד (ד"ה ונחזי), הובא בחת"ס השלם על הש"ס למס' שבת דלהלן (הע' קט). – הלשון להלן הוא תוכן דברי החת"ס בלשון החתם סופר שם.

32) אחרי כתבי את הבא להלן, מצאתי שליטת הדיעות בזה בס' פרדס אליעזר (כולל דמשק אליעזר, ברוקלין תשס"ח) כרך שני פ"ט (חילוף ערבות בכל ימי החג). וראה 'אצר מנהגי חב"ד' (ר"י מונדשיין) תשרי ע' שכן. נטעי גבריאל הלכות ארבעת המינים פנ"ח סט"ו.

33) דרכי משה לטור אר"ח הל' לולב סתרנ"ד ס"ק א' ('ונוהגין במקומותינו ליקח כל ימי חוה"מ ערבה חדשה אם אפשר, וזו היא מצוה מן המובחר') וברמ"א שם ס"ב ('ונוהגין ליקח כל יום חוה"מ ערבה חדשה ולקשרה בלולב, והוא הידור מצוה').

34) אליהו רבה שכותב בספרו (א"ז סתרנ"א אות ו' (ה"ד בבאר היטב סי' תרנ"ד ס"ק ו') ובא"ר שם אות ה'): 'אני תמה על מנהג עלמא שלוקחין בכל יום ערבה חדשה . . . ויותר טוב לדעת . . . לא ליקח בכל יום חדשה! וכן נהג ה'דברי חיים' מצאנו (אוצר החיים צאנו אות רנ"ז).

[ובנימוקי אר"ח (מונקאטש) כאן מאריך 'לאשר מנהג אבותינו וכל ישראל יוצאים ביד רמ"א ז"ל' להחליף הערבות בכל יום (מלבד ביום ב' דיר"ט, כמובן)].

וכן נהג החת"ס, שלא החליף בדי הערבות כל ימות החג, מלבד (ליל)הושע"ר (מנהגי החת"ס פ"ח ס"י)*, [נ"א שהוא כמו שנהג בפתילות של חנוכה, כנ"ל הע' 25]. וכן ה' מנהג מהר"א

* וכבר הקשה ע"ז בשו"ת משנת יוסף (י. ליברמן) ח"ט סקנ"ז, דהרי לכאורה מרן החת"ס ז"ע החזיק בכל מעונו בפסקי הרמ"א . . . ובני ישראל יוצאים ביד רמ"א (שו"ת או"ח סי' ק"ג), ודברי הרמ"א אמיתיים ומשה אמת ותורתו אמת (שו"ת אהע"ז ח"א סי' א'), הוא רואה שאני מתיירא

היו עושין, דכתיב⁴⁵ ושאתם מים בששון, צורך קרבן חשיב ליה, אבל מהו הצורך בעיבוד עורות?⁴⁶

חידושו הנפלא של הגרלוי"צ

והנה בהילולת הגרלוי"צ זצוק"ל, כ"ף מנחם-אב, זכינו שנה זו ל'ילקוט פירושים על מצות תפילין'⁴⁶ מתורתו של רלו"צ זצוק"ל,

ושם מביא⁴⁷ שהגרלוי"צ מקשה כעין זה על מליחת עורות הקדשים, וז"ל:

'עורות הקדשים מובן שהוא עורות דקדשי קדשים, שהם לכהנים. . כדאיתא בזבחים פ"ב מ"ב ע"ש. ואיך שייך שימלחום בעזרה?'

ומיישב הגרלוי"צ, וז"ל:

'לשכת הפרוה עצמה הוא ת"ת. . והמליחה בלשכת הפרוה ה' לעיבוד עורות הקדשים, זה שייך לת"ת. . מעורות קדשי קדשים [היו עושים] תפילין של ראש, והכהנים בעבודתן היו מניחים רק תש"ר, כדאיתא ביומא,⁴⁸ ותפילין של ראש נקראים פאר, כמ"ש⁴⁹ פארך חבוש עליך, והקב"ה, ת"ת מניחן. זהו שהיו מולחין עורות קדשים לעשות מהם תש"ר בלשכת הפרוה, ת"ת (ואולי י"ל פרוה הוא ג"כ מלשון פאר), עכ"ל.⁵⁰

סתירות לכלל 'הואיל ואתעביד'

והנה בספר בצל החכמה⁵¹ מאריך בענין 'הואיל

מפקיעין (קורעין ועושין פתילות³⁸) ומהן מדליקין שמחת בית השואבה, וכן 'בגדי כהונה שבלו מפקיעין אותן ומהן היו עושין פתילות למקדש'.

'שם היו מולחין עורות קדשים'

וכן תנן:³⁹ 'שש לשכות היו בעזרה. . לשכת הפרוה, שם היו מולחין עורות קדשים',

שלכאורה קשה:

(א) למה ייחדו לשכה בהעזרה ל'בורסקי' כזה?⁴⁰

(ב) בכתבי הגר"ז⁴¹ הקשה אהא דאיתא בגמרא⁴² 'לשכת המלח ששם מולחין עורות קדשים': 'הלא הם ממש חולין'⁴³?

[דבשלמא בלאי מכנסי כהנים שמדליקין מהן שמחת ביה"ש תירצו התוס'⁴⁴ 'דהואיל ולכבוד הקרבן

בשה לבית שבעה' 26 כתב: 'שאלני תלמיד אחד אם ראוי לעשות פתילות לנ"ח מחוטי ציצית פסולים. . כמו שאמרו הואיל ואיתעביד. . וכמו שמצינו שממכנסי הכהנים ומהמייניהן שבלו עשו פתילות לשמחת בית השואבה. ולא מצאתי מדברים בזה'.

ובמחכ"ת, פשוט שאין מדברים מזה, שהרי המציאות היא שפתילי ציצית שלנו הם של צמר, ו'צמר מכווץ כוויץ' מפני האור ואינו דולק כלל ואין שלהבת אוחזת בו (שבת כ: וברש"י. טוש"ע (ושר"ע רבינו) הל' שבת ר"ס רסד), אף ש'כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ואע"פ שאין. . האור נתלה יפה באותן פתילות' (שבת כא: טו"ע אר"ח הל' חנוכה סתרע"ג ס"א).

(38) ראה תורה שלמה פ' ויגש מ"ו אות קל"ה בהערה שם.

(39) מדות פ"ה מ"ג.

(40) 'בעזרת כהנים עמד על נקודה זו כיצד בנו לשכות אלו שיש מהן ריח לא טוב בתוך העזרה. ותירץ א. היו מדיחין היטב אלו השלכות לעתים תכופות. ב. ריח הקטורת מבין אבטינס הסמוך שנדף עד יריחו ודאי נדף בכל שטח העזרה, עד שחוץ לאותן לשכות ודאי לא הריחו מהריח שבפנים' – בשבילי אורייתא (ש.ב. ליברמן, צפת תשס"ד) ע' שצד הע' י"ח. וראה תפארת ישראל למס' מדות כאן.

(41) חידושי רבינו הגר"ז (סטנסיל) למנחות כב.

(42) מנחות שם.

(43) ז"ל ס' עזרת כהנים (ווארשא, תרל"ג. הוצאה חדשה – ירושלים תשס"ב) ח"ב על המשנה כאן אות ו', בבני יוסף שם ד"ה ששם מולחין (בהוצאת ירושלים הנ"ל – ס"ע שפה ואילך): 'מליחה זאת הוא לטובת הכהנים (כי עורות אלו הם עורות של עולות, שהן של כהנים). . א"כ למה נתייחדה לשכה בתוך עזרה לצורך הזה? 'מליחת אלו העורות, כיון שאין בזאת שום ענין עבודה ולא מצוה, והיתה יכולה להיות חוץ לעזרה, למה הוצרכו להכניסה בתוך העזרה?'

(44) שבת שם ד"ה שמחת ביה"ש שאני.

(45) ישע"י יב, ג.

(46) מתורתו של כ"ק הרה"ג והרה"ח המקובל וכו' ר' לוי יצחק זצוקללה"ה נב"מ ז"ע שניאורסאהן, אביו של כ"ק אדמו"ר (תדפיס מ'ילקוט לוי יצחק' עה"ת (ע"י הר"ד דובאָו שיחי) – חלק רביעי), י"ל כ'תשורה' למשתתפים במעמד ה'ירחי כלה' השמיני שעל-יד ישיבת 'תומכי תמימים' המרכזית באה"ק.

(47) מ'תורת לוי יצחק' על הש"ס ריש מס' מדות (ע' רפז).

(48) לא מצאנו לע"ע ביומא. והוא בזבחים יט, סע"א ואילך. ערכין ג: וראה תוד"ה אלא לאו ביוהכ"פ – יומא יב: וד"ה נוטל מצנפת – שם כה. (מתוס' ישנים ד"ה אמר ר' זירא – שם ע"א:).

(49) יחזקאל כד, יז. ברכות יא. זהר ח"ג רל:

(50) העירני מחותני הרב יוסף חזן שליט"א, שמהר"ל דיסקין בסידור אוצר התפילות על סדר הושענות מפרש הפיט 'טבועים בצול גורים, יקרך עמם מעבירים', שבני ישראל עשו להם תפילין מעורות הפסחים וגידיהם.

(51) ח"ג ס' ס"ז ס"ב-י"ד. ס' ס"ח ס"ד וס"ח.

לעזרה, שכמעט שעומדים להיזרק.

והרי הם: חוטי ציצית שנפסלו, הדסים (שיבשו⁵⁹) לבשמים, ערבות (הושענות) שיבשו לשריפת חמץ ולאפיית מצות, שיירי פתילות של שבת להבדלת מוצ"ש, פתילות חנוכה ישנות, ערבות ישנות, עורות קדשים שנפשטו ויריעה של המשכן שנקרעה –

שאינן זה רק כ'מצוה גוררת מצוה'⁶⁰ או 'מגלגלין זכות על ידי זכאי',⁶¹ אלא להציל חפצא דמצוה מבזיון. שדוקא באופנים כאלו התקינו ש'נעביד ביה מצוה אחרית'⁶².

'שלא יהו מצוות בזויות עליו'

והנה הכלל 'הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחרית' מצוי בשו"ע ובפוסקים,⁶³ אבל לא נזכר בגמרא רק אודות רב אמי ורב אסי.⁶⁴

והנה, ראשית ויסוד סוגיית 'הואיל ואתעביד' בשו"ע זהו בהלכות ציצית סי' כ"א, שהטור מביא מהשאלות דר' אחאי גאון⁶⁵ שאסור ליהנות מחוטי

(59) ראה רמ"א או"ח הל' שבת סי' רצ"ז ס"ד. שו"ע רבינו שם ס"ו. וש"נ.

(60) אבות פ"ד מ"ב.

(61) שבת לב. וש"נ. ובאנגלית קורין לזה The rich get richer. (62) בפרט לפי ביאור רבינו (לקר"ש דלעיל סוף הע' 4) שעירוב תבשילין נתקנה 'כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליר"ט' (ביצה טו:), וא"כ, לברך על פת העירוב בשבת ויר"ט אינו רק מטעם 'הואיל ואתעביד ביה מצוה', אלא גם מצוה מן המובחר.

(63) חלקם נעקרו לעיל, ובהנסמן שם הע' 5

(64) ראה גם ס' מגדים חדשים דלעיל בשוה"ג להע' 58.

(65) פ' שלח לך שאילתא קכ"ו, וז"ל: דאסיר להון לדבית ישראל למעבד צרכיהון במדעם דעביד לאפוקי ביה ידי חובתיה במצוה, כגון חוטי דציצי' למיצר [לקשור] בהון מדעם, אי נמי הושענ' לאורוחי ביה ואתרוג דמצוה למיכליה, אי נמי איסתפוקי מעצים דסוכה עד דשלים מצותיהו, משום דקא מבזי מצוה, דילפינן לן דאסר לבזוי מצוה מכיסוי הדם, דתניא ושפך וכסה, במה ששפך בו יכסה, שלא יכסנו ברגל, שלא יהו מצוות בזויות עליו. ודאי איתעביד להו מצוותיהו וחוטי איפסיקו להו שרי למיעבד בהון צרכיה. ודאי תשמישי קדושה אע"ג דאיכלו אסיר למיעבד בהון צרכיה, מ"ט מיקדש קדישי, דתניא תשמישי מצוה נזרקין ותשמישי קדושה נגנזין. עכ"ל.

וז"ל הטור: 'בשאלות כתב . . . אסור לבני ישראל למיעבד צרכיהון במידי דעביד למיפק ביה ידי חובת מצוה, כגון חוטיין הקבועין בטלית למיסר ביה מדעם [לקשור בו דבר, פרישה], אי נמי הושענא (לולב הדס וערבה כולם נקראים הושענא, פרישה) לאורוחי ביה ואתרוג דמצוה למיכליה, דילפינן מדם, דאמר

ואיתעביד', ובהמשך דבריו מסתפק למה דנים רק בפתילות, ולמה לא דנים גם בשמן הנשאר בנר חנוכה אחר שכבתה בליל ראשון, אם צריך להדר להדליק בלילה שאחריו באותו שמן דוקא מטעמא דהואיל?

גם שואל אי יש להדר לעשות ציצית מצמר של ראשית הגז, ואם מותר להתיר ציצית מבגד, כשרוצה להטיל בו ציצית יותר יפות, או להסיר מזוזה כדי לקבוע במקומה מזוזה אחרת יפה יותר,

[גם הקשו,⁵² מהא דאיתא בגמרא⁵³ 'נר חנוכה . . . היכא מנח ליה, רב אחא בריה דרבא אמר מימין, רב שמואל מדפתי'⁵⁴ אמר משמאל, והילכתא משמאל כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין'.]

וכתב ע"ז בשאלות דר' אחאי גאון,⁵⁵ וז"ל: 'מאן דאמר מימין קא סבר כי היכי דלהוי תרתי מצוותא בחד דוכתא, נר חנוכה ומזוזה', 'הואיל ואתעביד ביה חדא מצוה נעביד בי' מצוה אחרית',⁵⁶

ועל פי זה קשה, למה קי"ל⁵⁷ כשמואל ד'נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין', ולא כרב אחא דנר חנוכה משמאל מטעם ד'הואיל'⁵⁸?

אל תשליכני . . . ככלות כחי אל תעזבני

ולולי דמסתפינא, הנה הצד השווה בכל הדוגמאות דלעיל, זהו שהדברים שנעשה בהם המצוה ('תשמישי מצוה') מושפלים בבזיון ו'משוועים'

(52) בני יששכר מאמרי חדשי כסלו-טבת מאמר ד' אות נ"ח.

(53) שבת כב.

(54) בשאלות דלהלן: ר' ירמי' מדפתי, ובהעמק שאלה שם (אות י"ט) מעיר, וז"ל: 'וכן הוא בה"ג ור"ף. ובגמ' (שבת דף כ"ב ע"א) אי' רב שמואל מדפתי, ונראה שהוא טה"ד, שלא נזכר עוד הפעם בש"ס, עכ"ל.

(55) פ' וישלח שאילתא כ"ו (בשאלות עם פירוש העמק שאלה הוא בע' קעד).

(56) העמק שאלה שם אות כ'.

(57) שבת שם. טושו"ע או"ח הל' חנוכה סי' תרע"א ס"ז.

(58) 'ובפרט שהטעם הזה משתמשין בו בש"ס בהרבה מקומות*, ומהיכן שפט מסדר הש"ס שהטעם הזה כדי שתהא מזוזה וכו' הוא יותר מרווח' – בני יששכר שם.

(* וכבר העיר בס' מגדים חדשים (ווייס, ירושלים תשנ"ב) לשבת ק"ז: 'ומש"כ בבני יששכר . . . דבכמה מקומות בתלמוד משתמשין בזה הטעם, ע"ש, הוא שלא בדקדוק, דבתלמוד לא מצינו ענין זה [ד'הואיל'] זולת כאן [בשבת, ובביצה לט: לענין פת העירוב], אלא כוונתו להפוסקים שנשתמשו בטעם זה לכמה דברים'.

המצוה, לכבד מצוה שנפסלה או שעבר זמנה.

ואולי י"ל נפקא מינה לענין ענפי הסכך, שאף שבחג יש בסכך קדושה מן התורה יותר מנוי סוכה, כדאיתא בגמ' 75 'מנין לעצי סוכה (הסכך) 76 שאסורין כל שבעה (מן התורה) 77, ת"ל 78 חג הסוכות שבעת ימים לה' . . . כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה' . . . מה חג לה' אף סוכה לה'.

אבל אחר שעברו שבעת ימי החג, מותר להסתפק מהן ולהשתמש בהן לכל מה שירצה, אלא ש'מכל מקום נכון ליזהר שלא להשתמש בהן תשמיש בזיון, שאינה כבוד למצוה שעברה, 79 ואין צריך לומר

(75) סוכה ט., ביצה ל:

(76) ט"ז הל' סוכה ס' תרל"ח ס"ק א'. ו'אין נקרא סוכה אלא הסכך בלבד' (ש"ע רבינו הל' סוכה ס' תרל"ח ס"א, מרש"י כאן יב. ד"ה כשרין. ט"ז שם ס' תרל"ח ס"ק א').

(77) ש"ע רבינו שם ס"ה. וש"נ.

(78) ויקרא כג, לד.

(79) וכ"כ הט"ז בהל' ציצית ס"ק ב' (בנוגע לחוטי ציצית שנפסקו, בהמשך למ"ש שם שהרמ"א (הל' ציצית שם) 'מסיים בשם מהרי"ל (דלעיל הע' 8) שנהג לגנוז ולהניחם תוך ספר אחד, או לעשות בהם שום מצוה): 'לפי זה נראה דהוא הדין בסכך סוכה, טוב שלא לעשות בו לצורך דבר שאינו כבוד למצוה שעברה'.

ובפרי מגדים (משבצות זהב) שם אות ב' כותב 'ודפנות הסוכה יש לעיין ביה, ומ"מ נכון שלא לעשות תשמיש מגונה מהם', שלדעתו יתכן שצריך לגנוז גם דפנות הסוכה.

וז"ל ס' נטעי גבריאל הלכות חג הסוכות פ"ל אות ט' (ע' קסד): 'וזמנינו שאוספים את הסכך מרחובות העיר יש להזהר שלא יאספו אותו במכונות (טר"א"ק) האשפה, ואם אי אפשר באופן אחר יכניסם בשקיות ניילון (פלעסטיק) אטום שלא יראה דרכה'. וראה שו"ת ראש אליהו (א. כ"ץ, בני ברק תשס"ח) ח"ב א"ר"ח ס' ע"ב ענפים א-ה.

אבל פוק חזי מאי עמא דבר, שאין גונזין את הסכך.

ואולי יש ללמד עליהם זכות, שאין ענפי הסכך חזות וציוור של מצוה (כמו שיש בלולב, הדסים וערבות), ולא שייך בהם כ"כ ביזוי.

[וז"ל הצ"צ (חדושים על הש"ס מס' מגילה ספ"ד – עט, ד): 'ויש לחלק [בין ביהכ"נ לעצי סוכה] דביהכ"נ ניכר טפי שהיה בו קדושה כמו שהוא עתה, משא"כ בעצי סוכה שאחר מצותן אין הסוכה כלל כ"א העצים, ואעפ"כ בעצי סוכה ודאי נ' להחמיר'. וכמובא לעיל הע' 17 מ'תורת מנחם – רשימת היומן' ש'הסכך היו שורפים [בליובאוויטש] במרחץ' (כנראה להסיק מי המקוה).

ובפסקי תשובות (רבינוביץ) ח"א ס' כ"א ס"ב הע' 23 מביא מספר שו"ת אבן ישראל (להגר"י פישר) ח"ט ס' ס"ג (להל' ציצית כאן) ש'אין האיסור אמור אלא אם ניכר עליהם שטלית או

ציצית, הושענות (לולב, הדס וערבה) 66, אתרוג ועצי (ענפי סכך) הסוכה 67 משום דקא מבזי מצוה.

והבית יוסף שם מביא את הגמרא 68 שאסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה כדי שלא יהו מצוות בזויות עליו. והברייתא שם אוסרת להסתפק מנויי סוכה כל שבעה, ורב יוסף מסיק שם 'אבוהון דכולהו דם', שלומדים 69 שאסור ליהנות מדברים שנעשית בהם מצוה – מכיסוי הדם דכתיב ב' 70 'ושפך את דמו וכסהו', ודרשינן 'ושפך וכסה, במה ששפך 71 יכסה, שלא יכסנו ברגל, שלא יהו מצוות בזויות עליו'.

והנה להשאלות, רק כאשר כבר נעשתה בהם המצוה (כשעבר זמן המצוה או, לדוגמא, כנפסקו חוטי הציצית) מותר להשתמש בהם 72 (ותשמישי מצוה – גם נזרקין, משא"כ תשמישי קדושה 73) משא"כ בעודן במצותן אסור להשתמש בהם.

אבל הטור חולק עליו, וס"ל 'דאפילו בעודן במצותן מותר להשתמש בהן', ומחלק 'שאינו דומה לדם, דשאני התם כשמכסה ברגל עושה המצוה דרך בזיון, מה שאין כן כאן' 74.

אך גם הטור מסיק ש'טוב להחמיר'.

והנה בנר חנוכה, כיסוי הדם, נוי סוכה וכו' זיהו זהירות משלילה, 'שלא יהיו מצוות בזויות עליו' (היינו על האדם), אבל לא ענין חיובי בה'חפצא' של

קרא ושפך וכסה במה ששפך יכסה, שלא יכסה ברגליו, שלא יהו מצוות בזויות עליו. דדוקא תשמישי מצוה בתר דאיתעבדי בהו מצוה נזרקין, ע"כ'.

(66) פרישה שם אות ג'.

(67) הטור לא הביא כאן מהשאלות עצי הסוכה.

(68) שבת כב.

(69) בחולין פז.

(70) ויקרא יז, יג.

(71) בידו ששפך בה ולא ברגלו – רש"י כאן. ועד"ז בחולין שם.

(72) וז"ל: 'ודאי איתעבדי להו מצוותיהו וחוטי איפסקו להו שרי למיעבד בהון צרכיה', שאסור רק 'עד דשלים מצותיהו'.

(73) ובלשון השאלות: 'ודאי תשמישי קדושה אע"ג דאיכלו אסיר למיעבד בהון צרכיה, מ"ט מיקדש קדישי, כדתניא [מגילה כו:] תשמישי מצוה נזרקין ותשמישי קדושה נגנזין'. ובלשון הטור (בשם השאלות): 'דדוקא תשמישי מצוה בתר דאיתעבדי בהו מצוה נזרקין'.

(74) וראה מה שהשיג עליו הבית יוסף. והט"ז (ס"ק א') נדחק להעמיד דברי הטור. וראה חידושי הצ"צ דלהלן הע' 79.

שאינ לפסוע עליהם, שלא ינהג בהם מנהג בזיון.⁸⁰

'ויש בעלי הנפש'

והנה בשו"ע הרב⁸¹ בנוגע לציציות שנפסקו, אחר שכתב ש'ציצית תשמישי מצוה הן, כלומר שאין בעצמן שום קדושה רק שמשתמשין בהן לשם מצוה, ו'לפיכך אחר שנפסקו מן הטלית יכול לזרקן אפילו לאשפה', מביא (דעת הרמ"א⁸²) 'דאף לאחר שנפסקו אין לנהוג בהם מנהג בזיון לזרקן באשפה או לכל מקום מגונה. . ואין צריך לגונזן לפי שאין בהם קדושה. ומוסיף: 'ואע"פ שהלכה כסברא הראשונה, מ"מ המחמיר תבוא עליו ברכה'.

ואח"כ מוסיף עוד:⁸³ 'ויש בעלי הנפש שמחמירין לגונזן או להניחן תוך ספר אחד לסימן, הואיל ונעשה בהם מצוה אחת יעשו בהן מצוה אחרת'.

ואולי הכוונה בהוספה זו,⁸⁴ שאין זו רק חומרא שכל הרוצה יכול להחמיר לעצמו, ויתברך בברכה ('המחמיר תבוא עליו ברכה'), אלא זוהי מעלה יתירה שרק 'בעלי הנפש'⁸⁵ זהירין לא רק בזה שנמנעים מלזרקן באשפה ('מנהג בזיון'), אלא 'בעלי הנפש' אלו מתעסקים ומשתדלים שתשמישי מצוה אלו

ט"ק המה, אבל אם חתך אותם, ואין ניכר שמטלית באו. . לא שייך בהם ביזוי כלל ויכול לעשות בהם ככל אשר ימצא לנכון'.

ובס' שו"ת מחקרי ארץ (שעיו) ח"ד י"ד סי' ל"ו, בנוגע להשליך בגד קריעת אבל ר"ל לאשפה, וכן בנוגע לגדר של מעקה, כתב: 'פנים חדשות באו לכאן, כנ"ל שאין בהם צורת מצוה.

(80) שו"ע רבינו שם ס"ט (ממג"א כאן סוף ס"ק ט'. ט"ז דלעיל הערה 79).

(81) הל' ציצית ריש סי' כ"א.

(82) כאן ס"א.

(83) ממנהר"ל, מהר"י וייל ורמ"א שהבאנו בריש דברינו. וש"נ.

(84) בס' שו"ת משנת יוסף (י. ליברמן) חלק י' סימן ק"ח (בענין גניזת סכך וערבות אחרי מצותן) אות ד' מדייק בלשון שו"ע"ר 'לגונזן או להניחן תוך ספר אחד לסימן, וז"ל: 'וכידוע לשונו לשון זהב ומדוקדק, א"כ הבין שאה"נ יש הידור לגונזן ממש, או [יותר טוב] להשתמש בהן למצוה אחרת'.

[אבל בפועל, בנוגע לענפי הסכך ודפנות הסוכה דן במשנת יוסף שם בסוף (באות ו') בקושי המציאות לגנוז את הסכך].

(85) לכאורה אין הכוונה למהר"ל ומהר"י ווייל שנהגו כן.

בקובץ אור ישראל (מאָנסי, נ.י.) שנה כ"ד גליון א' (ע"ז) תשרי תשע"ט דן הרב אברהם ברוך פעוּזנער שיחי' (רב אנ"ש פּאַריז) בביטויי 'בעל נפש' בשו"ע"ר, אבל 'ויש בעלי הנפש' שבהלכות ציצית בא להוסיף על מה שכבר הביא (מהרמ"א) ש'המחמיר תבוא עליו ברכה'.

ישמשו גם תועלת לאיזו מצוה אחרת ('הואיל ונעשה בהם מצוה אחת יעשו בהן מצוה אחרת').

וא"כ אתי שפיר מה שכתבנו לעיל שבביהמ"ק נזהרו במעלה יתירה זו של בעלי הנפש לשרוף את בלאי מכנסי כהנים ובגדי כהונה שבלו במדורות שמחת בית השואבה ובמנורה שבמקדש.

ולפי הגרלו"צ הגדילו עוד יותר, לעשות מעורות הקדשים תשמיש קדושה בתפילין של ראש לכהנים.⁸⁶

גם אתי שפיר בזה למה רק רב אמי ורב אסי נהגו ב'ריפתא דעירובא', כי הם היו בעלי נפש, וגם מדובר שם בלחם טרי של העירוב (לא לחם שנתייבש כו'),⁸⁷ ואם כן אינו מוכרח כ"כ 'הואיל ואתעביד' כו' כמו במצב של בזיון הנ"ל, ורק רב אמי ורב אסי שהיו בעלי נפש נזהרו גם באופן זה.

'לב ב"ד מתנה עליהן'

והנה אף שהיתר 'על המלח ועל העצים (של קודש) שיהו הכהנים נאותים בהן (נהנין מהן)⁸⁸ הרי זה אחד מ'שבעה דברים' ש'התקינו בית דין⁸⁹ – אין הפירוש שלסוף פקע קדושת המלח מצד התקנה, ונתהפך אותו מלח להיות חולין למפרע,

שהרי אמר שמואל⁹⁰ 'לא שנו אלא לקרבנם, אבל לאכילה לא', ומסיק שם ד'לקרבנם' היינו 'לאכילת קרבנם'⁹¹ ו'לאכילה' היינו 'אכילה דחולין', היינו שכהן

(86) עד"ז שמעתי משליח כ"ק אדמו"ר בברזיל, הרה"ח ר' שבתאי הלפרין שיחי', שקיבל הרגש יראת שמים מאדמו"ר הרה"ח ר' משה רובין ז"ל כששהה בעיר וואוסטר מאָסס. (בשנת תש"ז), שהיה אדמו"ר נזהר לאסוף פתיתי הקרעים של קצות דפי ספרים ישנים כדי לגונזן.

(87) העירני הד"ר ר' יהושע רובין שיחי', שמביא בשו"ת הרד"ד (פיטרקוב, תרס"ה) אר"ח סי' ה', שדן שם לענין להשתמש בדברים ישנים שנשתמש בהם הדיוט (ובפרט בגדי נשים) לתשמיש קדושה, ומביא שם את דברי המג"א (אר"ח סי' קמ"ז ס"ק ה') שהביא ראי' ממה שעשו את הכיור ממראות הצובאות (שמות לח, ח וברש"י שם מתנחומא פקודי ט'),

אבל שם אינו רק 'נעביד ביה מצוה אחרית' כשריפת החמץ ואפיית המצות בענפי הושענות, שהרי כאן המצוה האחרונה הרי היא המשך ישיר להמצוה הקודמת (ע"ד אכילת פת עירוב תבשילין בלחם משנה בשבת שבהערה 62).

(88) שקלים פ"ז מ"ז. מנחות כא: וברש"י שם.

(89) כמאמר ר' שמעון – שם מ"ו.

(90) מנחות שם.

(91) 'עולותם ומנחתם שהן מביאין, רש"י לעיל שם.

'שיהו הכהנים ניאותים בהן'

ואולי יומתק בזה לשון המשנה 'ניאותים' (לא 'נהנין'¹⁰¹), שאכן הכהנים 'ניאותים' ומתפארים בלבישת התפילין של ראש בשעת עבודתם.¹⁰²

'כל שניאותין בו . . לאתוי תפילין'

ואף שאין ראיה לדבר, זכר לדבר יש במילה זו בעוד משנה במס' ביצה:¹⁰³ 'כל שניאותין בו ביום טוב, משלחין אותו',¹⁰⁴ ופרש"י 'ניאותין – מתקשטין'.¹⁰⁵

למפרע דאותו המלח לא הי' קדוש כלל.

ואכן בהערות 'שמועת חיים' למקדש דוד שם הקשה עליו, וז"ל: 'לפי זה הרי יכלו גם להשתמש במלח זה לאכילה, דגם על אכילה הי' תנאי ב"ד, אלא דנראה פשוט דמלח שדרכו עליו הכהנים ברגליהם אינו ראוי כ"כ לאכילה אדם . . ורק למליחת העורות היו יכולים להשתמש במלח זה. וא"צ לתירוץ רבינו שכתב כאן. וראה בעזרת כהנים הנ"ל למדות פ"ג מ"ג אות ה' ד"ה ואחר כותבי הנ"ל (בהוצאה הנ"ל ס"ע נד ואילך).

ובמחכ"ת נלע"ד לפרש שאכן השתמשו בעיקר למלוח עורות קדשי קדשים במלח קודש שהיה אצור ב'לשכת המלח', כמו שכתבו מפרשי המשניות במס' שקלים, אלא שבא רש"י לפרש את הטעם למה לא ביטלו את המלח שישאר שם במקומו על הכבש? לכן מפרש שנטלו גם מאותו מלח שישאר בכבש למלוח בו את העורות, ולענ"ד נהגו כן 'הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא'.
(101) כמו שפירש רש"י במנחות כאן, בשבת מב: ביומא יא. (שהובאו להלן). ועוד.

(102) אבל כל זה הוא לענין תקנת ב"ד עבור המלח למלוח את העורות, אבל עדיין צ"ע מהו ענין העצים' (דהוי חדא תקנתא – תפארת ישראל כאן).

והר"ש סיריליאו (בפירושו לירושלמי שם) פירש 'על העצים – של לשכה ששורפין מהן במדורת בית המוקד, פ"ק במס' תמיד עלה ונסתפג ונתחמם כנגד המדורה'. (אבל צ"ע איך מותר להשתמש בעצי קודש? ואולי י"ל שהותר מפני ש'הכל חולין אצל צינה', וכנפסק בהלכות שבת (סי' רע"ו ס"ה)).

ובמשניות קהתי פירש 'על העצים' לבשל עליהם את בשר הקרבנות שהם אוכלים.

(103) בלשון המקרא מצינו שדיברו שמעון ולוי, ושכם בן חמור (בראשית לד, טו), 'אך בזאת נאות לכם', 'אך בזאת יאותו לנו האנשים' (שם, כב), 'אך נאותה להם' (שם, כג), משמע ששם הוא מלשון 'תאוה', כמו 'בכל אות נפשו' (דברים יט, ו), 'ויאותו הכהנים' (מלכים-ב' יב, ט), 'אוה למושב לו' (תהלים קלב, יג), 'נפשי אויתיד' (ישעיה כו, ט).

ולהעיר שבס' הערוך (ערוך את הב' וערך יאת) מביא כמה ממקורות אלו בגמרא, ויש לעיין איך לתוכם.

(104) פ"א מ"י (יד:).

(105) ועיין ג"כ להלן מגמ' מגילה.

מותר להשתמש במלח (ועצים) של קודש רק למלוח את הקרבן שלו, אבל לא לתבל בו אכילת חולין.⁹²

וכן כתבו התוספות⁹³ שענין 'לב ב"ד מתנה עליה'⁹⁴ מועיל להתיר רק כשיש לזה צורך עבודה, כמפורש בתוספות ישנים:⁹⁵ 'דלא מצינו לב ב"ד בזה, דכיון דכבר קדשו בגדי כהונה, לא נפקי לחולין בלא פדיון'.

נמצא, שחידושו של הגרלוי"צ במליחת עורות הקדשים אינו סתם היתר כולל, כאילו אין במלח זה שום קדושה, אלא אדרבא, זה מורה לנו על גודל חשיבות לבישת התפילין של הכהן העובד במקדש, שעצם היותו מוכתר ומעוטר בתפילין בשעת עבודתו זהו צורך עבודה,⁹⁶

שבשביל זה יסדו ובנו⁹⁷ את 'לשכת הפרוה', והתירו⁹⁸ למלוח את העורות במלח של קודש⁹⁹ שבלשכת המלח שנקנה מכספי מחצית השקל שבתרומת הלשכה!¹⁰⁰

(92) 'אפילו למלוח חולין הנאכלין בעזרה עם הקרבנות כדי שיהו הקרבנות נאכלים על השובע (מנחות כאן) אין נאותים בהן' – רע"ב כאן. קה"ע לירושלמי כאן פ"ז ה"ג.

(93) שבת כא. ד"ה שמחת בית השואבה.

(94) כתובות קו: וש"נ.

(95) על גליון הדף שבת שם אות ב'.

(96) אף שהרשות ביד הכהן ללבוש תש"ר או לא, כמ"ש הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"י ה"ו, מזבחים יט, סע"א) 'אם רצה להניחם (תש"ר) בשעת עבודה מניח'.

(97) שהרי בבנין המקדש היה 'הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל' (דה"א כח, יט. עירובין קד:).

(98) שאין זה רק כבלאי מכנסי כהנים ובגדי כהנים שבלו, שהם תשמישי קדושה שאינם נזרקים וטעוניהם גניזה (רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ח ה"ה. וראה קונטרס גניזת קודש (קוסובסקי-שחור) ע' יג.) * – אלא כאן הותר למלוח עורות שאין בהם קדושה כלל!

(99) אבל ראה ס' עזרת כהנים הנ"ל הע' 43.

(100) בספר אבא ביתך (להג"ר אברהם אליעזר גודמן, תשע"ג) עבודות הקרבנות שער יב פ"ט נדחק בסוגיא זו, ומביא שם את דיוקו של המקדש דוד על סדר קדשים (סי' י"ג (מליחת הקרבנות) ד"ה ובעירובין (קד:)) אהא דאיתא שם 'בזוקין מלח על גבי כבש בשביל שלא יחליקו', ופרש"י שם (ד"ה בהולכת) ש'לאחר דריסה מולחין ממנו עורות קדשים', והמקדש דוד מפרש, שזהו כדי להוציא את המלח לחולין ע"י תנאי ב"ד, 'דלב ב"ד מתנה שאותו המלח שהכהנים ניאותים בהם לא יהי' קודש מעולם, א"כ כיון דאח"כ מולחין בהם עורות, איגלאי מילתא

* ושיריפתן לצורך מצוה (שמחת ביה"ש – ראה גם לעיל מתוס' שבת כא. ד"ה שמחת ביה"ש שאני) נחשבת ל'גניזה' – ריטב"א לשבת שם.

ובגמ' שם¹⁰⁶ 'הכי קאמר, כל שניאותין בו בחול, משלחין אותו ביום טוב', שהגמ' מפרשת את כוונת 'ניאותין' שבאותה משנה 'לאתויי תפילין'¹⁰⁷ ('שרא להו לרבנן לשדורי תפילין ביומא טבא').¹⁰⁸

דהנה יש לפרש מילת 'ניאותין' בשני פנים:

(א) שנינו:¹⁰⁹ 'אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו',¹¹⁰ וכן שנינו במותר השמן שבנר 'אין ניאותין ממנו',¹¹¹ ובשניהם פירש רש"י 'אותו' ו'ניאותין' לשון הנאה.

ששם אינו ענין של התפארות האדם מאור הנר, או התפארותו כשמסתפק ממותר השמן שבנר, אלא הוא רק הנאת שימוש גרידא.

(ב) אבל לענין קדושת בתי כנסיות מצינו מילת 'ניאותין' בגמרא:¹¹² 'בתי כנסיות . . . אין ניאותין בהם', ופרש"י 'אין מתקשטין לתוכו', מלשון 'נאה'.¹¹³

הנאה גשמית ורוחנית

ולפי זה יש לבאר לשון 'ניאותים' במשנתנו דשקלים ('על המלח ועל העצים שיהו הכהנים ניאותים בהן'), שמילה מיוחדת זו ('ניאותים') כוללת

(106) דף טו.

(107) שזה ממתיק את המבואר לעיל מהגרלו"צ שמעורות קדשי קדשים היו עושין תפילין של ראש.

(108) ברש"י שם ('ד"ה משלחין'): 'ומיהו סנדל המסומר לא, דלא לימא מדשרו רבנן לשלחו ש"מ מותר לנעלו' (משא"כ תפילין, 'דאי נמי מנח להו ביר"ט ליכא איסורא'). ו"כ בתוספות שם ('ד"ה הכי קאמר): 'אבל לא תני לאתויי סנדל המסומר, דודאי יהא אסור לשלחו, דאי שרית לשלחו אתי לנעלו, דאיכא איסורא בדבר זה' (משא"כ תפילין, ד'אפילו אם מניח אותן ליכא איסורא'). אבל התיר"ט למשניות שם מפרשו לפי מנהגי הנחת תפילין בחוה"מ.

(109) ברכות פ"ח מ"ו (נא:).

(110) להעיר שבגמרא שם (נג:): 'אמר רב יהודה אמר רב, לא יאותו יאותו ממש' (שאפילו לא נהנה ממנו מברכין עליו, רש"י), אבל לרבא שם 'אותו ממש'. ובירושלמי שם (פ"ח סוף ה"ו) גרס שמואל 'עותו', מלשון עת.

(111) שבת פ"ג מ"ו (מב:).

(112) מגילה כח.

(113) ומצינו נפקא מינה להלכה בין ב' הפירושים – לענין חיוב מזוזה, שנחלקו רב כהנא ורב יהודה (יומא יא.) אם לשון הברייתא 'בית התבן ובית הבקר . . . פטורין מן המזוזה מפני שהנשים ניאותות בהן' פירושו 'רוחצות' (לשון הנאה, רש"י), או 'מתקשטות'.

בתוכה שתי הקצוות:¹¹⁴

שמלבד דרגת 'ניאותים' הבסיסי והגשמי של שריפת העצים להנאת הגוף מחום האש בבית המוקד, הנה 'ניאותים' לענין ה'מלח' אפשר להתפרש במובן רוחני יותר נעלה.

נמצא שאין משנתנו מודיענו בזה רק מהי תקנת הבית דין, שבפועל יוכלו הכהנים ליהנות מן המלח ומן העצים,

אבל לפי פירושו של הגרלו"צ [שהשתמשו במלח למלוח בו עורות קדשי קדשים, שמהם היו עושין תפילין של ראש, כנ"ל], מילת 'ניאותים' זהו גם 'מילתא בטעמא', שכוללת גם נתינת טעם היתר שיהו הכהנים ניאותים מן המלח, שלבישת תפילין של ראש זהו קישוט ופאר ('מתקשטין') לכבוד ולתפארת, בחי' 'לך יאתה תהלה'.

'וראו כל עמי הארץ'...

ובכן, מלבד חידושו הנפלא של הגרלו"צ ליישב את הקושיות במשניות מדות פ"ה ושקלים פ"ז, ולבאר את הגמרות במס' זבחים ומנחות, הרי זה מוסיף לנו חיות במצות הנחת תפילין, לא רק לידע איך התנהגו הכהנים בבית המקדש לפני אלפי שנה, אלא גם במעשינו ועבודתינו עכשיו ב'מבצע תפילין' העולמי שייסד בנו, הרי הוא כ"ק רבינו נשיא דורנו, שנשא למעלה ראש את מעלת 'ניאותים בהן', להתפאר שתפילין הוי תכשיט,¹¹⁵ עד שיתקיים

(114) העירני מחותני רש"ח כהן שי' וידידי הגר"פ וקסמן שי', שלפי זה, הרי תקנת ב"ד על המלח והעצים כוללת שני אופנים ב'הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד בה מצוה אחרית':

(א) 'ניאותים בהן' (וכן 'אותו לאורו') ע"י כילוי עצים – זוהי הנאה חד פעמית, שעושים בעיקר לכבוד המצוה הקודמת, כמו ערבות לשרוף בהן חמץ או לאפות בהן מצות, שאין הפעולה ניכרת במצוה ה'אחרית' (דהא דקי"ל 'יש שבח עצים בפת', זהו רק באיסורי הנאה (פסחים כו: ובתוד"ה חדש יותן)).

(ב) התפילין ש'ניאותין' בהם, שהכהנים ממשיכים להתפאר בתפילין של ראש אלו כשעובדים במקדש, נמצא ש'הואיל ואתעביד' זהו בעיקר לעילוי המצוה השניה שממשיכה והולכת.

(115) פרש"י עירובין צה: ('ד"ה לאו זמן תפילין הוא. ועוד). הנסמן ברד"ה תפילין דמארי עלמא תרנ"ג (סה"מ תרנ"ג ע' רלג). בזוהר (ח"א רסב. בהשמטות) פי' 'ויתנצלו בני ישראל את עדים' (שמות לג, ו) 'ההוא עדי עילאה, תפילין דרישא ודרעי'. ו"א (שר"ע רבינו הל' תפילין סי' כ"ה סמ"א, מב"י ומג"א שם ס"ק ל"ב) שלכן נוהגין לחלוץ את התפילין בר"ח קודם תפילת

תפלין שבראש¹¹⁶, במהרה בימינו.

ויתגלה לעינינו 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך... רבי אליעזר הגדול אומר אלו

'והואיל ואתא לידן נימא בה מילתא...'

ועצמם נעשתה ונתקיימה המצוה ('אתעביד ביה מצוה חדא'), שלכן אף ש'ציצית תשמישי מצוה הן, כלומר שאין בעצמן שום קדושה רק שמשמטשין בהן לשם מצוה¹¹⁸, אבל אעפ"כ, לא רק בעת עשיית המצוה שורה בהן קדושה¹¹⁹, אלא גם לאחר קיום וזמן המצוה נשאר בהם קצת קדושה עכ"פ¹²⁰ ולכן כדאי להשתדל לקיים בהם עוד מצוה ('נעביד בה מצוה אחרית') –

לכוס של קידוש וכו', שגם בעת עשיית הקידוש לא נעשתה ונתקיימה מצוה בהכוס עצמה (כי אם

118) ש'לפיכך אחר שנפסקו מן הטלית – יכול לזרוקן אפילו לאשפה' (ש"ע רבינו הל' ציצית סי' כ"א ס"א. וש"נ). והן אפילו לא 'תשמישי קדושה'. – 'החילוק בזה בין קדושה, תשמישי קדושה ותשמישי מצוה, ראה לקמן סי' מב ס"ו וש"נ' – ש"ע רבינו שם ציון א'.

119) להעיר מתורת הרב המגיד ממעזריטש עה"פ (ויקרא יח, ה) 'אשר יעשה אותם האדם וחי בהם', שכאשר יהודי מקיים מצוה מתוך חיות, אזי ממשיך חיות בהמצוה גופא. וז"ל בלק"א (סי' רכ"ז). בהוצאת קה"ת ה'תש"ע ואילך – ס"ע רכט ואילך) ובאור תורה (בהוצאת קה"ת תשע"ב ואילך – סי' קי (ע' קנג)) עה"פ: 'דרך משל ציצית כשהן חוטין אין בהם חיות, ר"ל הקדושה העליונה, רק ענין המצוה [ש]כשהוא עושה הוא מקשר כל המדריגות עד העשיה, [דהיינו] המחשבה והדיבור והעובדא מתקשרים זה עם זה, ושורה על הציצית כל ההלכות ציצית וכל הפרשיות ציצית שבתורה. ועל דרך זה בכל המצוות'. – הובא ונתבאר באוה"ת להצ"צ פ' אחרי (ע' ק').

ובד"ה והי' כי תבוא דש"פ תבוא, ח"י אלול ה'תשד"מ (סה"מ ה'תשד"מ ע' ריח. תר"מ – התוועדיות ה'תשד"מ ח"ד ע' 2536): 'כנודע סיפור החסידים, שאצל הבעש"ט נ"ע היו הציצית שבטליתו מתנועעות. דהחידוש שבזה הוא, דהגם שכל ישראל ע"י שלובשים ציצית מקיימים את המצוה, שע"ז ממשיכים בה חיות וכו' (כתורת הה"מ דלעיל שם לפני זה), הנה אצל הבעש"ט נ"ע הי' זה נראה בגלוי בהציצית, שהציצית הגשמיים התנועעו'. וראה גם ר"ד ד' תמוז ה'תש"מ. כש"ט הוצאת קה"ת הוספות סי' רלא. וש"נ.

120) ולהעיר מס' חסידים ע"פ נוסח כת"י פארמא (הוצאת מקיצי נרדמים תרפ"ד) סי' תתתלה: 'אחד... היו לו שתי טליתות ונתעטף בשתיהן ובירך פעמים רבות, ורצה למכור אחד, ישראל רצה ליתן ארבעים וגוי ששים... אמר: ח"ו למכור לגוי מה שברכתי עליו'.

ואולי י"ל שזה נכלל בדרגת 'בעלי הנפש' שהזכיר בשו"ע רבינו, כמו שביארנו לעיל.

והואיל וענין 'הואיל' אתא לידן, יש לנו להציע ולברר עוד ענינים בכללות ענין זה.

וראשית יש להעיר על מכתב-תגובה שזכיתי לקבל מאת הרה"ג ר' גמליאל שיחי' הכהן רבינוביץ¹¹⁷ וז"ל:

להשתמש בכוס של קידוש ליל שבת – גם לקידוש יום השבת, ברכת המזון והבדלה, ועוד

'רציתי לשאול האם יש ענין לעשות הבדלה על אותו גביע שעשה בזה קידוש בשבת?

וכן האם יש ענין לעשות קידוש בשבת בבוקר וכן לברך ברכת המזון על הכוס, באותו גביע שעשה קידוש בליל שבת, שהואיל ונעשה בו מצוה אחת, יעשה בזה עוד מצוה, או שיזכה גם שאר הגביעים שיש לו שיהיה להם הזכות שעושים בהם קידוש והבדלה וברכת המזון על הכוס?

וכן השאלה לארבע כוסות בליל הסדר, האם ישתה כל ארבע כוסות בגביע אחד, או כל פעם ישתה עם גביע אחר שיש לו? והטעם? עכ"ל.

בפשטות, הרי שאלות אלו של הכוס לענין קידוש (בשבת בבוקר), ברכת המזון, הבדלה וד' כוסות מיושבות הן במה שכתבתי, שענין 'הואיל' הוא רק כשהדבר שנעשית בו המצווה נראה פגום וחסר, בבחי' 'ככלות כחי', וכמעט שיזרק לאשפה, משא"כ הכוס בנדו"ד שאפשר להמשיך להשתמש בו גם אח"כ ואינו עומד להיות זרוק וכו'.

גם העירוני, שאין להשוות עשיית וקיום מצוה בגוף וחפץ הדבר, כגון חוטי הציצית וכו', שבהם

מוסף, לפי שאין ראוי להיות מוכתר בתפילין בשעה שאומר כתר יתנו לך'.

116) דברים כח, י. ברכות ו. וכדיוק רבינו הזקן בלשון 'שבראש' (ולא 'על הראש') – ראה תו"מ חכ"ז ע' 229, ובהנסמן שם הע' 336.

117) מח"ס 'גם אני אודך' ו'פרדס יוסף החדש' על המועדים.

בהיין), ולכן לכאורה לא שרתה בהכוס קדושה בעת עשיית הקידוש, ובודאי ובודאי שלא נשארה בו שום קדושה לאחרי עשיית הקידוש וכו' (ולכאורה מותר אפילו לזורקו לאשפה וכו').

אבל לכאורה לא כן משמע מס' חסידים.¹²¹

ולדוגמא **כעין נדו"ד** בנוגע לכוס (של קידוש) – ז"ל ס' חסידים¹²² סי' תתתלו: 'אחד היה לו כוס יפה והיה שותה בו רק בשבת ומברך עליו, אמר לו יהודי אחד: תשאיל לי שאשלח בו יין לשר. אמר לו: איני שותה בו בחול אלא בשבת בעבור מצוה, ולא אורידנו מקדושתו. **כלי שנשתמש בו קדש לא ישתמש בו גוי**'.

ועד"ז שם סי' תתתלה: 'אחד הי' לו אתרוג שבירך בחג הסוכות, ואמרו לו יהודים: תמכור אתו לנו, כי יש לנו ליתנו לשר אחד. אמר לו: לא אמכור מה שברכתי עליו, וכל שכן לגוי.¹²³

אששית (כוס) גדולה לקידוש, הבדלה וברהמ"ז

ולכאורה אפשר להעיר בזה גם מדברי שיירי כנסת הגדולה¹²⁴ שכתב, וז"ל: 'המנהג שאני נוהג, לומר ברכת המזון באותה אשישה¹²⁵ [שבירך עליה קידוש], מטעם דכיון דנעשה בה מצות קידוש יעשה בה מצות ברכת המזון...'

אבל:

א) יסוד מנהגו של בעל שיירי כנה"ג הוא ממה שראה להר"ר איצטרוק בן שאנג"י ז"ל (כפי שהובא בדבריו שם לפני זה)¹²⁶ 'שהיה נוהג לקדש על

(121) ראה ס' מנהגי ישראל הנ"ל הע' 5 ח"ד ע' נה.

(122) הנ"ל הע' 120. הובא בס' מנהגי ישראל הנ"ל שם.

(123) ושם גם בנוגע לטלית – נעתק לעיל הע' הנ"ל. ועיין בס' מנהגי ישראל הנ"ל שם שהארץ בענין דבר שנתקדש ע"י שנעשתה בו מצוה או ברכו עליו – שלא לזלזל בו לתתו לנכרי.

ושם (ע' נה) מספר מעלין בקודש דוגמאות לחפצים שנוצרו מלכתחילה כחפצי קודש, אולם במרוצת השנים, משבלו, נעשו מהם תשמישי-קדושה אחרים. כן, לדוגמא, אירע לטס לתורה שהפך למנורת חנוכה, ולדפים מספרי קודש שחזרו והשתמשו בהם כקלף כריכת ספרים...'

(124) לטור או"ח הל' שבת סי' רע"א אות ד', הובא בס' מנהגי ישראל הנ"ל ח"ב פ"ו ע' ר'. פרמ"ג (א"א) או"ח שם סוס"ק י"ח.

(125) כוס ארוך גדול (פרמ"ג שם); 'כוס יין גדול' (א"ר שם ס"ק כ"ו).

(126) הובא גם בפרמ"ג שם. תוכנו הובא במג"א שם ס"ק כ"ה.

אששית יין שהיה בה שיעור לג' קידושין, קידוש הלילה וקידוש היום ואבדלתא, והיה נוהג להניח אותה אשישה לקידוש היום ואבדלתא¹²⁷ – והר"ר איצטרוק 'היה עושה כן משום הא דאמרינן בפרק ערבי פסחים¹²⁸ והוא דמשייר מקידושא לאבדלתא', ולא מטעם 'הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחרית' (כיון דנעשה בה מצות קידוש יעשה בה מצות ברכת המזון)¹²⁹!

ב) מפשטות לשונו של בעל שיירי כנה"ג, הנה הר"ר איצטרוק 'היה נוהג להניח אותה אשישה [שקידש עליה קידוש הלילה] לקידוש היום ואבדלתא' לא מפני הקדושה בהאששית (הכוס), אלא מפני היין¹³⁰ שנשאר בהאששית¹³¹ (שלכן 'הי' שותה תוך הסעודה מיין אחר¹³² כדי שישאר בה יין להבדלה),

ג) גם ממנהגו של בעל שיירי כנה"ג, שהיה נוהג לומר ברכת המזון באותה אשישה, מטעם דכיון דנעשה בה מצות קידוש יעשה בה מצות ברכת המזון – אין הוכחה כלל שהיה עושה זאת מפני הקדושה בהאששית (הכוס), אלא מפני היין שנשאר בהאששית.¹³³

א"ר שם.

(127) וראה מה שפקקו על זה מהא ש'אין עושין מצוות חבילות חבילות' (פסחים קב: שו"ע רבינו שם סי"ב ובהנסמן בציונים ומ"מ שם ציון ק"ו) – ס' 'מצוות חבילות' (י.א. אדלר) הארוך סי' י' ס"ב. דברי שלום (א. עפג'ין) סי' רע"א סל"ו (בנר שלום אות א').

(128) פסחים קיג.

(129) לכאורה, מלשון הפרישה לטור או"ח הל' שבת סי' רצ"ו ס"ק ט"ו (ד"ה והוא דשייר מקידושא לאבדלתא): 'זוהו עיקר המצוה שהיין שנתעבד ביה המצוה בעילוי יומא וקידש בו עליו את השבת, עליו בעצמו יבדיל', היה אפשר להוכיח שהוא מטעם 'הואיל' (כמ"ש בעל שיירי כנה"ג), אבל מהמשך לשונו לא משמע כן, שממשיך הטעם לדבריו: 'כי גם ההבדלה מקדושת שבת הוא, וכמ"ש לעיל (ס"ק י"ד)!'.

(130) וכדמוכח גם מזה שהפמ"ג, המחצית השקל (למג"א שם) והא"ר שם (וראה גם שם ס"ק כ"ג) דנו בזה מטעם כוס פגום.

(131) וכפירוש הרשב"ם בפסחים שם: 'דמשייר מקידושא – שיש לו מעט יין ומונע שתייתו בשביל הבדלה'.

(132) אלא א"כ 'האששית גדולה שיכול לשתות ממנה לילה ויום ואפ"ה ישאר לאבדלתא' – בעל שיירי כנה"ג שם.

(133) ובפרט שממשמעות המשך הענינים בשיירי כנה"ג שם משמע, שנהג כן על סמך מנהגו של הר"ר איצטרוק.

עדיף לעשות קידוש היום, הלילה והבדלה – כל אחד על כוס לעצמו

שוב ראיתי, שהפרמ"ג,¹³⁴ בהמשך למה שפקפק על מנהג הר"ר איצטרוק (להבדיל על הכוס שעשה עליו קידוש הלילה והיום), ד'הא טעמו פגמו' – כתב: 'ואי דמתקנו אח"כ, טוב יותר לחלק לג' כוסות'.¹³⁵

ואחרי שהכף החיים¹³⁶ הביא מהר"ר איצטרוק ופרמ"ג הנ"ל – כתב: 'וכ"נ לפי דברי האר"י ז"ל שצריך שיהיה כל כוס בפ"ע, משום דכל אחד יש לו בחי' אחרת'.¹³⁷

כוסות שונים בד' כוסות דסדר ליל פסח

ולפי הכף החיים הנ"ל שקידוש והבדלה צריך לכל אחד כוס לעצמו, 'משום דכל אחד יש לו בחי' אחרת' – הרי ודאי שכן הוא בד' כוסות דליל הפסח, שלפי האריז"ל שתיית כל אחד מד' הכוסות צריכה

להיות בכוס לעצמו, שבודאי בליל הסדר כל כוס יש לו בחינה אחרת'.

ואולי יש להעיר בזה גם מדברי המהר"ל¹³⁸ (הובאו בשו"ת ארץ צבי¹³⁹) ב'שיטתו'¹⁴⁰ הר"ף¹⁴¹ דצריך לברך על ד' כוסות ד' ברכות בפה"ג, דכ"א מצוה בפ"ע, והק' הרא"ש¹⁴² דהרי חזינן דר' אשי בירך אכסא קמא של קידוש ולא יותר,¹⁴³ אפי' אכסא דברכתא לא בירך, ואע"ג דכוס של ברכה צריך כוס והוא מצוה בפ"ע. וע"ז השיב המהר"ל, דשאני התם דכוס של ברכת המזון אף דצריך כוס, לא צריך כוס מחולק לעצמו, משא"כ בד' כוסות בעינן מספר ד', וא"כ בעינן כוסות מחולקים'.

וזה לשון המהר"ל: 'לענין ארבע כוסות צריך שיהיה כל שתיה ושתיה בפני עצמו, לכן צריך לברך על כל שתיה ושתיה כדי שיהיו מחולקים הכוסות'.

הוספה

שראיתי שיש חסידים ואנשי מעשה שאחר סותרים הסוכה מתאספין הכל אל מקום א' ושורפין הכל ואין נאותין ממנו, חומרא יתירה היא זו'.

האתרוג

(ב) לענין האתרוג: ז"ל ס' יפה ללב הנ"ל:¹⁴⁵ 'והאתרוג עושין אותו רוקח מרקחת בסוקא"ר אחר החג . . לעלותו על השולחן בליל ט"ו בשבט'¹⁴⁶ ר"ה לאילנות בכלל הפירות שיברכו עליו מאנשי הבית איש או אשה, ומ"ג [=ומה גם] אם היא הרה ללדת,¹⁴⁷ וגם ליתן ממנו למקשה לילד שאומרים

(145) בהמשך לדבריו הנ"ל אודות הלולב וכו', הובא בארחות חיים שם ובקונטרס אחרון אלף המגן דלעיל הע' 149.

(146) ובמשמרת שלום (קאידינאו) ס' מ"ד אות ב': 'והאתרוג יש לטגנו ולטעום ממנו בט"ו בשבט ובשני ימים של עצרת', ובטעמים ומקורים שם: 'ואתרוג עם הכולל בגי' תורה כידוע*.

(147) ובפסקי תשובות דלעיל הע' 157 ציין לכתובות סא, א: 'דאכלה [אשה מעוברת] אתרוגא הוו לה בני ריחני (בעלי ריח טוב)**.

(* ראה גם ס' נוהג כצאן יוסף הל' סוכות וד' מינים אות ב'. ובנפש חיים (לר"ח פאלאג'י מערכת הלמ"ד אות י"א) בשם האריז"ל. ולהעיר מויק"ר שם: 'מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים'.

** ובבבן יהוידע לכתובות כאן: 'נראה מכאן דהאתרוג יש בטבעו תוקף

הסוכה

(א) לענין הסוכה: ז"ל ס' סדר היום¹⁴⁴ 'גם הסוכה יתיר אותה ויסתור אותה, שידעו שלא נעשית אלא למצותה, ואם יוכל לשמור העצים והקנים לשנה הבאה לחזור לעשות בהם סוכה של מצוה מה טוב ומה נעים, אחר שכבר עלו ונתעלו בענין מצוה לא ירדו לענין חול. גם אם יעשה בהם איזה תשמיש של מצוה אחרת טוב ויפה. ואם לאו יוכל לשנות לדברים אחרים ואפי' של חול . . וכמדומה לי שראיתי

(134) פסחים קיג.

(134) הנ"ל הע' 124.

(135) וכעין זה כתב בא"ר שם: 'ואני אומר דעדיף לברך בכל פעם על יין המובא מחנות' וכו'.

(136) לאר"ח ס' רע"א ס"ק נ"ה.

(137) וראה בדברי שלום שם בסוף דבריו (ע' שכה).

(138) בס' גבורות ה' פמ"ט.

(139) ס' י"א (כ, א).

(140) הל' כאן נעתק משו"ת ארץ צבי.

(141) לפסחים שם קט, סע"ב (דף כ"ד ע"א בדפי הר"ף).

(142) בפסחים שם ס' כ"ד.

(143) פסחים קג.

(144) הנהגת מוצאי יו"ט של סוכות.

מצאתי בכתבים ואכ"מ להאריך'.

מנהגי ישראל שם ע' קצה ובהע' 4*. לעשות ממנו קליעה לשים בתוכו ההדסים להבדלה – שם בסוף הע' ממשמרת שלום סי' מ"ד: 'הלולב וההדס והערבה שבלולב וערבה של ה"ר יש לגונזן לשמירה וטוב לעשות קליעה מלולב ולשום בתוכה את ההדס ללוקחו להבדלה בכל מוצש"ק והאתרגו יש לטגנו ולטעום ממנו בט"ו בשבט ובשני ימי של עצרת... וראה 'תורת מנחם – רשימת היומן' דלעיל הע' 17.

וז"ל ס' יפה ללב (פאלאג'י): 156. 'ומנהגינו ביום הו"ר לאחר התפלה ליקח הלולב כשהוא קשור עם הדס וערבה ולהניחו ע"ג פתח הבית שהוא ישן בו לשמירה עד הפסח, ובערב פסח לוקחין אותו להשליכו מחציתו בבוקר אל תוך שריפת החמץ ומחציתו לתוך התנור שאופין בו המצות של מצוה'. 157.

הערבה דהושענא רבה

(ד) לענין הערבה דהושענא רבה:

ז"ל הזהר: 158. 'ביומא שביעאה דחג הוא סיומא דדינא דעלמא . . . וערבי נחל בהו . . . ובג"כ בעינן לבטשא לון בארעא (להכותם בארץ ולחובטם) 159. ולסיימא לון דלא משתכחו' (להצניעם שלא

מלולב ולשום בתוכה את ההדס ללוקחו להבדלה בכל מוצש"ק (כדלעיל מטוש"ע, ובהנסמן שם הערות 12, 14, 15).

(156) ח"ב לאו"ח סי' תרס"ד ס"ט ס"ק ט"ו (ד"ה עוד), הובא בארחות חיים (החדשות) למהרש"ם כאן ס"ק ח'.

(157) ומציין שם לס' רפואה וחיים לאביו (ר"ח פאלאג'י) פ"ב ערך שמירה אות גמ"ר (שמשם כפה"נ העתיק את דבריו).

ובקונטרס אחרון לאלף המגן דלעיל הע' 149 סק"ז (הובא ב בפסקי תשובות (רבינוביץ) ח"ו לאו"ח סי' תרס"ד ס"ח סוף הע' 27) כתב, וז"ל: 'ונ"ל דטוב ונכון להצניע אותם עד סוכות משנה אחרת, ובערב סוכות ישרוף אותם באש תחת התבשיל שמבשל לכבוד יו"ט*'. ויש ששורפין אותו בער"פ, אבל בכל ימי הקיץ אין להם הסגולה יקרה, ולכן נ"ל לנהוג כמו שכתבתי'.

[וכ' ע"ז בפסקי תשובות שם: 'אמנם מנהג צדיקי הדורות לשרוף הלולב ומיניו בער"פ בשריפת חמץ, אלא שמההושענות דה"ר נכון להשאיר מעט בבית'].

אבל ראה 'תורת מנחם – רשימת היומן' דלעיל הע' 17.

(158) ח"ג לא, סע"ב ואילך (הובא בגנזי הקודש (פיינהנדר) פ"ח ע' קפז הע' ל. שו"ת משנת יוסף הנ"ל הע' 84 אות ה').

(159) דרך אמת להרח"ו כאן.

(* וראה נצוצי אורות דלהלן הע' 161.

שהיא סגולה שתלד בריווח ולא בצער ויצא הולד בר קיימא לחט"ל [=לחיים טובים ולשלום] כשאוכלת ממנו באותה שעה. 148.

הלולב (עם מיניו)

(ג) לענין הלולב (ומיניו): ז"ל ס' סדר היום: 149. 'מוצאי יו"ט יקח הלולב עם מיניו וישמור אותו במקום מיוחד, יהי לו למשמרת, יראה אותם ויזכור ויזכה ע"י להנצל מכל צרה'. 150.

וז"ל ס' חמדת ימים: 151. ואחר התפילה יקח הלולב עם מיניו ויתן אותם במקום מיוחד בביתו. ושמענו בשם הראשונים שיש בזה סגולה להיות למשמרת הבית להנצל מכל צרה וגם מכל נדנוד עבירה'. 152, 153.

והחיד"א בס' ככר לאדן 154 הביא בשם מהר"ם די לונזאנו ז"ל, וז"ל: 'קטיר לולבך, מכאן משמע שהיו נוהגים להצניע לולבם בביתם אחר החג'. וכתב ע"ז החיד"א: 'הכי חזינן לרבנן קשישאי שומרים הד' מינים בכל שנה ואמרו שזה יועיל לשמירה'. 155. ועוד

(148) ומציין שם לס' רפואה וחיים הנ"ל ולס' מועד לכל חי לאביו (ר"ח פאלאג'י) סי' כ"ד אות כ"ה (שמשם כפה"נ העתיק את דבריו).

(149) הנהגת מוצאי יו"ט של סוכות. הובאו דבריו באלף למגן למטה אפרים סי' תר"ס ס"ז.

(150) 'ואל ישליך ויזרוק אותם לאשפה, אחר שהם רומזים לענין גדול כאשר כתבנו אין לנהוג בהם מנהג בזיון' – שם.

(151) ח"ג סוכות ספ"ו (איזמיר תצ"א – ערה, א. ליוורנו תקכ"ב – קכת, א.ב. ונציה תקכ"ג – צ, ד. ובמהדורה החדשה (מכון חמדת ימים' בני ברק תשע"א) אות נ"ו. הובא ביפה ללב דלהלן. וכפה"נ שמקורו מסדה"י.

(152) 'ואל ישליך ויזרוק לאשפה, אחר שהם רומזים לענין גדול כאשר הארכנו למעלה אין לנהוג בהם מנהג בזיון' – שם.

(153) 'וחסידים הראשונים נהגו להצניעם ולבער עמהם החמץ בערב פסח או להטילם לתנור באפיית מצות של מצוה, דהואיל ואיתעבד בה חדא מצוה ליעביד מצוה אחרית' – שם (אות נ"ז).

(154) סי' ו' (הגהות ירושלמי), בביאור דברי הירושלמי (שבת פ"ב ה"ו) 'הא דאת קטר לולבך קטור רגלך', 'מיום שביעי של ערבה שקושרין הלולב עם האגודה להניח אותו מן הצד, קשור את רגליך מליך ולפרוש על היס' (פני משה כאן). – הובא ביפה ללב דלהלן ובקונטרס אחרון לאלף המגן שם סק"ז.

(155) ובמשמרת שלום דלהלן הע' 146: 'הלולב וההדס והערבה שבלולב וערבה של ה"ר יש לגונזן לשמירה. וטוב לעשות קליעה

בפעולת הריח להריקו מגוף האם לגוף העובר, יותר משאר פירות, אע"פ שיש בהם ריח טוב יותר . . . העובר קולט מן ריח האתרוג שאכלה אמו, עיי"ש.

ימצאו¹⁶⁰).¹⁶¹

משומר כמדובר, והאיש הירא מפחד לילה בחלום תניחם ותשימם בכר מראשותיו שישן עליו.¹⁶³

ובליקוטי מהרי"ח¹⁶⁴ כתב, וז"ל: 'וכתבו שהוא (ההושענה והערבה שבלולב) סגולה למי שאין לו בנים ל"ע, שיבשל הושענא וישתה המים.¹⁶⁵ ורמז ע"ז שערבה בגימטריא זרע'.¹⁶⁶

* * *

וראה עוד במנהגים השונים בנוגע לאתרוג, לולב, ערבות, הדסים וסכך לאחר סוכות – בשו"ת ראש אליהו (א. כ"ץ, בני ברק תשס"ח) ח"ב או"ח סי' ע"ב.

וז"ל ס' יפה ללב שם: 'ובס' תניא [רבתי סוף] פ"ו (דל"ג ע"ב) תלי תניא בערבה לבד, שכ' וז"ל: ומנהג פשוט בידינו שקיבלנו מאבותינו, לאחר שגמרו מצות הערבה ביום הושענא [רבה], כשיוצאין מבית הכנסת, כל אחד ואחד מוליך הערבה לביתו ומשימין אותה סמוך לראש מיטתו לחיבוב מצוה, ומנהג כשר הוא, עכ"ל. וכן הוא מסוגל כי לא תירא מפחד, שכ"כ בס' המדות למהר"ן [מברסלב] בערך פחד אות ט"ז 'הושענות חבוטים מסוגלים לבטל הפחד',¹⁶² ע"כ, והיה בהני"ח, היכא שמניחים אותם בביתם במקום

(163) וז"ל ס' רוח חיים (לאביו ר"ח פאלאגי) לאו"ח שם ס"ד ס"ק ג': 'ואנחנו נוהגים לחבוט [את הערבה בהו"ר] . . . ואח"כ לתלות ע"ג (ה)פתח הבית לשמירה, שכ"כ בס' המקבלים שתולים הערבה בראשי המיטות לשמירה, יע"ש*, והיינו לפי מנהג מקומם שהיה להם מטות בנויות בעצים ויש מקום לתלות בראשי המטות, ואנחנו שאין לנו במטות במה לתלות, תולין ע"ג הפתח מבחוץ עם הלולב לשמירה, ובבוא ער"פ שאופין מצות למצת של מצוה שורפים הלולב עם הערבה בתנור שאופין המצות, והוא מנהג נכון, וכמ"ש הפוסקים ומור"ם בהגה בס"י זה סעי' ט' בשם מוהר"ו ומוהר"ל, יע"ש'.

(164) סוף סדר חג הסוכות.

(165) ועיין ס' רפאל המלאך (אות ה' ערך הריון. בהוצאת פיוטרקוב תרע"א – טו, ב). מדרש פנחס לר"פ מקאריץ אות רמ"א (בס' אמרי פנחס השלם (בני ברק, תשס"ג) פרשיות אות תס"ה). ס' מעשה בראשית (י.ג. בן אדהאן) ח"ב (ירושלים תשמ"ו).

(166) פע"ח שער הלולב פ"ג ופ"ו. ליקוטי הש"ס להאריז"ל מס' תענית בתחילתה. ס' הכוונות להרח"ו ענין חבטת הערבה בהו"ר. סה"מ תרפ"ב (קה"ת, תש"ע) ע' עח. ושם: 'שעם היות שאין בו לא טעם וריח כלל [ויק"ר פ"ל, יב], הנה בו כל עצמות הברכה וכו' הא"ס שבנבראים בבנין עדי עד להיות המשכחו מפנימי ועצמות המוח הבא ע"י השדרה'.

* כפה"ג כוונתו למה שהביא שם לפני זה מס' בכורי יעקב לאו"ח שם ס"ק ט"ז, שהביא את דברי ס' התניא הנ"ל.

(160) ע"פ נצוצי אורות דלהלן.

(161) ובנצוצי אורות להחיד"א כאן (אות א'): 'משמע שצריך להצניע הושענות מיד אחר חבטתם עד שלא ישכחו, וזה א"א אם לא בשריפה מיד. ונ"ל דלא טוב לשורפם מיד אצל הקדרות שמבשל בהם סעודת מצוה, שהיא סעודת היום דשחרית מיד אחר ביאת ביהכ"נ, אלא להמתין עד ע"פ, כדאיתא בש"ע א"ח ס' תרס"ד ס"ט בהגה"ה'.

(162) ובמנוה"מ (נר ג' כלל ד' ח"ו ספ"ז): 'ושמעתי שיש בה [בערבה דהו"ר] סגולת שמירה למתכוין בה בסכנת הדרכים. והכל כפי כושר מעשיו וטוב כוונתו. והבוטח בה' בצל שדי יתלונן'.

ועפ"ז כ' בס' ליקוטי צבי בשם ס' עובר אורח* (סגולות ותפילות הדרך), וז"ל: קבלה שמאוד מסוגל ליקח עמו בדרך ההושענה שלו, או שידע בבירור שהיא טמונה במקום מיוחד, ובשעת הסכנה יזכיר 'אני והו' (הושענא) [הושיעה נא]'.

* מר' יעקב נפתלי מלובלין, תלמיד הב"ח והתור"ט, עם הוספות מר' שמעון מקארלסרוא (בהוצאת א.י. שווארץ, גאלאנסא תרפ"ה – ע' 85). והבא להלן הוא מר"ש הנ"ל, כפי שנדפס בספרו 'עובר אורח' שהו"ל בקארלסרוא, תקכ"ג קנו, ב.

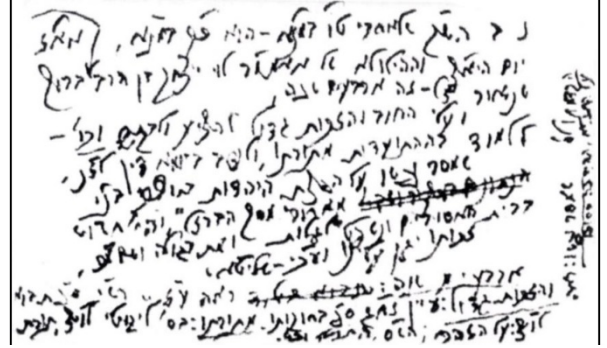
בס"ד. ירחי כלה טאנערסוויל - כ"ף מנ"א תשע"ז

Is Reb Levik's Torah Marginal?

לך לך מי, טו: ואתה תקנא אל-אבתך בשלום תקבר בשיבה טובה:

צו

בכל אחד מהאבות כתוב „שלום“, ורמז לזה בנימטריא
האבות מצינו שכתוב בהם בכל אחד שלום, באברהם ואתה תבוא
כו' בשלום, ביצחק וילכו מאתו בשלום, ביעקב ושבתו בשלום.
ומספר שמותיקהם אברהם יצחק יעקב עם מספר שנותיהם
קציה קפ"פ קמ"ז, הוא מספר ג' פעמים שלום עם י"ב אותיותיהם
במכוון.
לקוטי לוי יצחק, הערות לספר הזוהר שמות-דברים עמוד נו

The Rebbe's note for the Chof Av 5744 Michtov-Kloli:
"It is my chov v'hazechus godol to ask everyone to learn my father's Torah in the Chof Av Farbrengens."

"תקופות וגמטריאות פרפראות לחכמה" (אבות סוף פ"ג):
"הפך בה והפך בה דכולא בה" (אבות סוף פ"ה)

Common Gimatrias:

'וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה' - ציצית בגימטריא 613
אפרים ומנשה - כראובן ושמעון יהיו ל'
דלא ידע בין ארור המן ברוך מרדכי
שם הוי"ה - שם מ"ה, ב"ן, ס"ג, מ"ה
אגוז בגימטריא חטא. נכנס יין יצא סוד
הוא הי' אומר: בן חמש שנים למקרא.

אבות פרק ה' משנה כ"ב

דע, שה' פעמים שניה הוא מספרו כל הכ"ב אותיות, עם אותיות
מוצפ"ך הכפולים, כי האותיות שרשן ה' מוצאות הפה: שהם בחי' ה'
גבורות כידוע.

ולכן בן ה' שנים: למקרא, כדי שידע מתחלה כל הכ"ב אותיות.
לקוטי לוי יצחק, הערות לספר בראשית-פסח דבר, רשימת המחבר ע"ד שמו

א

(1) ה' פעמים שניה (5 x 355) = 1775, וכן גימטריא דכל האותיות דאלף בית'
כזה: אותיות א עד ט (45), + יצ (450), + קית (1000), + מוצפ"ך (280) = 1775.
(2) אותיות מוצפ"ך הכפולים. פירוש: האותיות „מוצפ"ך הם מיוחדים, כסוג כפוי
עצמו, משאר כל האותיות דאלף בית, דשאר כל האותיות באים כראש התיבה,
כאמצע, או בסוף, משא"כ האותיות „מוצפ"ך - היינו האותיות הסופיות „ס, ן, י, ק, ף,
ך" הם באים רק בסוף התיבה.

וראה במאורי אור ע' מוצפ"ך וז"ל: „מוצפ"ך הם גבורות, ולכן הם באים בסוף
התיבה לתת גבול ומדה, כי כן טבע הגבורות". ובלקוטי לוי יצחק הערות לזוהר
שמות-דברים עמוד שמ וז"ל: „מדה וגבול הם מצד הגבורות, וכמו ה' אותיות מוצפ"ך
הבאים בסוף התיבה, שער פה תבוא ולא יותר, וכל מדה וגבול מצד הגבורות". וראה
גם בתורת לוי יצחק חידושים וביאורים בש"ס עמוד רכז: מוצפ"ך בגימטריא גבורה
דין. ע"ש.

(וראה ספר הערכים-חכ"ד אותיות עמוד א' ואל"ך, ובעיקר שם עמוד טד, וראויות
אלו הם כפולים בהאל"ף ביית).

(3) פירוש: דיש ה' מוצאות הפה (ספר יצירה פ"ב, ג), דאויות הדיבור נוצרות
ע"י שהחלף והקולל מכה כאחד מחמשה מוצאות הפה, והם: אותיות אח"ע -
מהגורן, כומו"פ - מהשפתים, גיכ"ק - מהזרין, דלט"ג"ט - מהלשון, זסר"ן -
מהשניים. וראה ספר הערכים-חכ"ד אותיות אל"ף-ט"ב"ח עמוד לג ואל"ך.

(4) ראה תניא - שער היחוד והאמונה סוף פרק ד'.
(מבאר בזוהר הטעם ומצטרפין לתחשבוך גם האותיות „מוצפ"ך, הכפולים).

ילקוט לוי יצחק על התורה 542 תולדות (כח, א)

מ"ן ומ"ד דרוש ה' עיי"ש) עולה מספר ברית שקאי על יסוד.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד ז'

* * *

שד"י הוא השם שביסוד, דאקרי צדיק יסוד עולם.

והראשי תיבות, והסופי תיבות צדיק יסוד עולם הוא מספר שד"י.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזוהר בראשית עמוד קננ

ילקוט לוי יצחק על התורה

ליקוט מתורגמו של
כ"ח הרה"ג והרה"ח המקובל וכו'
ר' לוי יצחק
זנזקליחה נבוגע זויץ
שניאורסאהן

פרישות
ביא שית - תולדות

יוצא לאור ע"י מערכת
„אוצר החסידים“
ניסטרעין פאקאווי
שנת המשת אלפים שבע מאות שבעים וארבע לבי"ת

זנזקליחה נבוגע זויץ

מפתח גימטריאות

א
אבות: כ"ב (שנים שנים) הוא מספר כל הכ"ב אותיות, עם אותיות מוצפ"ך הכפולים, כי האותיות שרשן ה' מוצאות הפה: שהם בחי' ה' גבורות כידוע.

אבות: כ"ב (שנים שנים) הוא מספר כל הכ"ב אותיות, עם אותיות מוצפ"ך הכפולים, כי האותיות שרשן ה' מוצאות הפה: שהם בחי' ה' גבורות כידוע.

אבות: כ"ב (שנים שנים) הוא מספר כל הכ"ב אותיות, עם אותיות מוצפ"ך הכפולים, כי האותיות שרשן ה' מוצאות הפה: שהם בחי' ה' גבורות כידוע.

אבות: כ"ב (שנים שנים) הוא מספר כל הכ"ב אותיות, עם אותיות מוצפ"ך הכפולים, כי האותיות שרשן ה' מוצאות הפה: שהם בחי' ה' גבורות כידוע.

אבות: כ"ב (שנים שנים) הוא מספר כל הכ"ב אותיות, עם אותיות מוצפ"ך הכפולים, כי האותיות שרשן ה' מוצאות הפה: שהם בחי' ה' גבורות כידוע.

One of 20+ Gimatria Reference pages in "Yalkut Levi Yitzchak" (each sefer on a parshiyos). Volume 1 features 220+ Gimatriya entries.

The Baal Haturim, the Megaleh Amukim and other Meforshim also use Gimatria. Is R. Levik unique?

What's the role of Gimatria in Torah? Is it only Genius, Mental or Mathematical Acrobatics? What does Gimatria teach us?

בס"ד. מלוה מלכה טאנערסוויל ~ כ"ף מנ"א תשע"ט - שבעים וחמש שנה

R' Levi Yitzchok - "All in All!"

Question: How "real" are the Avos 5:6 Supernatural phenomena, i.e. the Heavenly Manna and Aaron's flowering staff?

'עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות.. הקשת המן והמטה..'

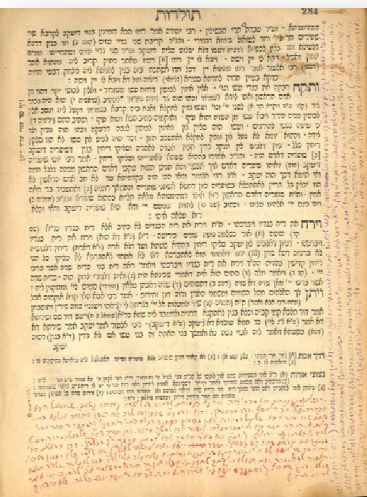
(ומה שאמור במס' כלים פי"ז מ"ד, ויש כמה שנברא ביום הראשון טומאה בשני אין בו טומאה, בשלישי יש בו טומאה, ברביעי ובחמישי אין בהם טומאה חוץ מכנף העזו וביצת נעמית המצופה כו', וכל שנברא ביום הששי טמא. ולכאורה ראשון שלישי ששי הם חסד ת"ת זיכוד, ושני רביעי חמישי הם גבורה נר"ה,

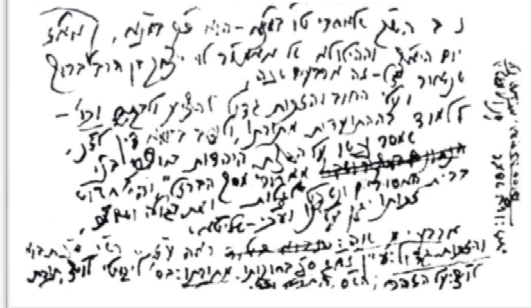
(2) זהר ח"ג דף רנז, סוף עמוד ב (ברעיא מהימנא). ראה עוד בלקוטי לוי יצחק הערות לזהר בראשית, פ' לך לך ריש עמוד נח, וסוף עמוד סג, "כל" רומז כל הה' זמנים דמילה (שבת פרק יט, משנה ה) שקטן נימול לח', ט', י', י"א, י"ב מספר כ"ל, שקאי על יסוד, כי מילה הוא ביסוד בריח קודש עייש, וכידוע מ"ש, "לך ה' הגדולה (חסד) והגבורה והחפזת הנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ" - "כי כל" קאי על יסוד (ובג"י, "כי כל", עיין שם עמוד מג) המחבר שמים וארץ

תורת לוי"צ, חידושים וביאורים בש"ס עמוד רנב (וילקוט לוי יצחק עה"ת ח"א סימן כד)

Sample of RLY's Zohar glosses with ink of different berries prepared by Rebbetzin Chana

דאס איז אויך דער ענין וואס יסוד ווערט אנגערופן בשם "כל" 165, אז דאס איז מקור לכל און איז כולל הכל וואס דאס גייט אויף סיפת היסוד, וואס אין סיפת היסוד איז דאך ניטא קיין פסולה. בשעה די סיפה קומט דערנאך אראפ פון יסוד אין מלכות, דארף עס דורכגיין דעם כירור פון ס' חדשים וכו', אבער ווי עס געפינט זיך אין יסוד איז דארט ניטא קיין פסולה, און דאס איז "כל", דארטן איז אלץ דא בשלימות, און ווי דער רמב"ם שרייבט אין הל' דעות 166 אז דאס איז "מאור העינים" פון דעם מענטשן.

The Rebbe's note for Chof Av 5744, describing his "chov v'hazechus godol" requesting all to learn from his father's Torah

שיחוק תשמ"א ש"פ בהעלותך
סעיף מ' ↑

ש' אש התורה (הל' שבת, מסודר עפ"י הפרשיות)

כלים הנעשים מאדמת הירח האם מקבלים טומאה

הגאון ר' יעקב אדלשטיין שליט"א בחוברת מבקשי תורה סיי ש"ה בדין כלים שנעשו מאדמת הירח או המאדים, בעקבות ההמצאות החדשות, אשר מידי פעם משגרים מן הארץ, כלים ומכשירים שונים אל הירח ושאר כוכבי לכת, ובני אדם נוסעים מהכא להתא אל כדור הירח וחוזרים ומביאים איתם עפרות ומתכות מאדמות הירח, יש להסתפק מה דינן של כלים אלו שעשאו מחומר שנקלח משם לענין קבלת טומאה כגון שגיבל מאדמת הירח ועשה כלי חסר, או כלי מתכת מברזל או נחושת שהובא משם, האם הוא מקבל טומאה או לא.

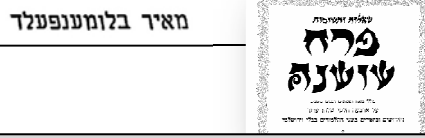
ופשוט שאלה זו ממשנה מפורשת במסכת כלים (פי"ז מ"ד), ויש כמה שנברא ביום ראשון טומאה בשני אין בו טומאה, בשלישי יש בו טומאה, ברביעי ובחמישי אין בהם טומאה, וכונת המשנה פירוש הר"ש וש"מ, לענין העושה כלים מדברים שנבראו בימים אלו, ומבואר להדיא, מ"ש הדבוראים ברביעי ובחמישי אין בהם טומאה, דהיינו הירח והכוכבים שנבראו ביום הרביעי אין תורת קבלת טומאה לכלים הנעשים מבריאיה זו, וכמו לענין הנבראים בחמישי דהיינו דגים ועופות, העושה כלים מעצמותיהם או מערותיהם טהורים. וכן נראה דשם כלי חרס אין על עפר של הירח ואין לו שם של אדמה, יע"ש. (וכן עיין שכתב בזה בספר דרך שיחה ענף י"ח בשם מן הגר"ח"ק שליט"א שאין בהם טומאה)

דרך שיחה (שו"ת מהגר"ח קנייבסקי) ↓

חול הבא מן ה"חלל"

שאלה: מביאים חול מן ה"חלל" ועשו ממנו כלי, איזה דין יש עליו?
תשובה: במסכת כלים (פרק י"ז משנה י"ד) שנינו: "ויש כמה שנברא וכו', ברביעי ובחמישי אין בהם טומאה", ופירש שם הר"ש דמהנך שנבראו ברביעי ובחמישי ונעשה מהן כלים טהור, וביום ד' נתלו המאורות ואין בהן טומאה.

ג"ט ע"ב) ד"ה חטיין שירוד בעבים - ובספרים שלי כתבתי שהמן שבמדבר שירוד משמים אם ישראל אכלו בפסח במחשבה שזה חמץ לא עברו על איסור חמץ כיון דמשמים אין יורד דבר האסור (והבאתי גם בענין הברכה על אכילת המן אם היה המוציא לחם מן הארץ או המוציא לחם מן השמים). - ופשיטא שאין דבר טמא יורד מהלבנה.

"Perach Shoshana" Responsa (\$67), R"M Blumenfeld (Maplewood, NJ) - 5731 ↑

בעלי בתים פרק שבעה עשר כלים ר"מ

Mishnah 14

And all things¹ created on the first day² [of the Creation] are *susceptible to uncleanness*³; [all things created] on the second day⁴ are *unsusceptible to uncleanness*; [all things created] on the third day⁵ are *susceptible to uncleanness*; [all things created] on the fourth day⁶ and on the fifth day⁷ are *insusceptible to uncleanness*, save [what is made] from the wing of the *black eagle*⁸ and the glazed [shell of an] *ostrich egg*—R.⁹ Jochanan ben Nuri said, What difference is there between the wing of a black eagle and all other wings?*—and all¹⁰ things created on the sixth day¹¹ are *susceptible to uncleanness*.¹²

מִשְׁנֵה יוֹד וְיָשׁוּ בַמָּה שֶׁנִּבְרָא בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וְשֶׁנִּבְרָא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי אֵין בּוֹ טוּמְאַה; וְשֶׁנִּבְרָא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵשׁ בּוֹ טוּמְאַה; וְשֶׁנִּבְרָא בַּיּוֹם הָרִבְעִי וְשֶׁנִּבְרָא בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי אֵין בִּהֶם טוּמְאַה, חוּץ מִכִּנְף הַעוֹץ וְרִבִּיצַת הַנְּעָמִית הַמְצוּפָה; יֹאמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, מַה הַפְּתוּחָה כִּנְף הָעוֹץ מְקַל הַכְּנָפִים? וְכָל שֶׁנִּבְרָא בַּיּוֹם הַשֵּׁשִׁי טוּמֵא.

מסורת הש"ס

משנה (א) [יומא עג:]; (ב) [נברוא ל:]; (ג) [נמשה שמשניות בשני (ד) [נשתנה לל"ל]; (ה) [נמשה שנמשניות לים' וכל]

הגהות הגר"א

[א] במשנה מה שנשתנה. ז"ל מה נשתנה; [ב] שם שנברא. ז"ל וכל מה שנברא; [ג] בר"ש [ד] [ה] [ו] [ז] [ח] [ט] [י] [יא] [יב] [יג] [יד] [טו] [טז] [יז] [יח] [יט] [כ]

Mishnah Achronah commentary to Mishnayos (R. Ephraim Yitzchok, Dayan in Premishlan, published 5642) ↓

בוהמות וחיות ושרצים ואדם, והכלים הנעשים מעצמותיהם או מעורותיהם מקבלים טומאה.
בעל 'משנה אחרונה' כותב, שלא נתפרש, מה באה משנה זו כולה להשמיענו, שהרי אין בה חידוש אלא בכנף העוץ ורביצת נעמית, ולמה תלה אותן בימי הבריאה? והלא יכולה היתה המשנה לשנות: כלים מעצמות העוץ טהורים חוץ מכנף העוץ ורביצת נעמית? וצריך לומר, שלשם סימן סתם נשתנה המשנה, שימי הבריאה יהיו לך סימן לטמאים ולטהורים.

uncleanness. Or יֵשׁ בְּכָל 6 Genesis 1, 14-19. The sun, moon and stars were created and obviously these cannot be liable to contract uncleanness. 7 Genesis 1, 20-23. Birds, and beasts of the sea, were created. 8 [Other opinion] *cultura* some identify it with קִנְיָה, a species of eagle, osprey, fish-hawk (Leviticus 11, 13; Deuteronomy 13, 12). 9 This is an interpolation. The dual plural וְכָל used by some is inapplicable here. 10 וְכָל does not appear in the מְרָא. 11 Genesis 1, 24-31. Human beings, and *the animals* [flesh, and]

הגר"מ זעמבא הי"ד מווארשא - ס' 'אותיות פורחות' ↓

הרמ"מ כשר; ספרו 'תורה שלימה חי"ג - סוד העיבור' / תמונת בעל תפא"י, הר"י ליפשיץ ↓

הנני להאיר את כי בזה על השמטה משנה אחת בענין מעשה בראשית והיא כמס' כלים ט"ז מ"ד י"וש כמה שנברא ביום הראשון טומאה. כשני אין בו טומאה בשלישי יש בו טומאה רביעי ובחמישי אין בהם טומאה חוץ מכנף העוץ ורביצת נעמית המצופה כי וכל שנברא ביום הששי טמא עכ"ל. האירה לנו המשנה כי כל ששת ימי בראשית יש בכל יום למוד הלכה מיוחדת בטומאה וטהרה:

ובחודשי הארכתי בשוב דברי הרמב"ם דהשמיט משנה זו ואכמ"ל. ישמעתיו רמו נפלא כשם היהודי הקדוש ז"ע. דאלו הימים הנזכרים במשנה דיש יום שיש בו טומאה ויש יום שאין בו טומאה הם מורים על יום הכפורים ויום הפורים. והכלל דיוהכ"פ לעולם ביום שאין בו טומאה. ויום הפורים ביום שיש בו טומאה. ולכן ביום הראשון שלישי וששי דיש בהם טומאה חל פורים ולא יוהכ"פ ולהפוך בשני שאין בו טומאה חל בו יוהכ"פ ולא פורים. אמנם ביום הדי' והה' חלים שניהם משום דבהם אין טומאה מן התורה דכנף העוץ ורביצת נעמית מטמאין רק מדרבנן כמ"ש הרמב"ם והקד"ק. לכן יוהכ"פ דהוא מן התורה ומדאורייתא אין בימים האלה טומאה יוכל לחול בהם. ולעומת זה פורים דהוא רק מדרבנן ומדברנן יש בימים האלה טומאה ע"כ גם פורים יוכל לחול בהם. עכ"ק. ונראה דכיון ז"ל בזה לישיב הקושיא שתמחו למאי נפקא י"נא סידר זה של ימי הבריאה אם נברא בהם דבר המטמא או לא. ולכן פי' לבס"מ

ובתפא"י שם וכולה מתניתין משנה שאינה צריכה שאין בזה שום נ"מ לדינא כו' והן הן הדברים שכסה עתיק יומין בסוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם מי יתן טהור מטמא לא אחד. והאחרונים כתבו שיש בזה רמז שיום הכפורים חל רק בימים ב, ד, ה. ימים שאין בהם טומאה.

קונט' 'אדם על הירח - לאור התורה והאמונה' להרמ"מ כשר ↓
"העליה לבגה מפיצה אור חדש על לשון המשנה"
ונתבאר, דרך אגב, עד כמה צופיה הליכות ביתה של תה"ק לראות מלפני אלפי שנים מה שנעשה עכשיו בידי אדם על ידי חכמת המדע. והנה אין צל של ספק שכך נמסרה הלכה זו בלשון הנ"ל למשה מסיני, אלא שבמשך הדורות נחשבה פשטות ההלכה לדבר אי-אפשרי, ועכשיו נחברר שגם הלכה זו יסודה בעולם המעשה, ומשה אמת ותורתו אמת, עכ"ל.

'טף למה באין, ליתן שכר למביאיהן'

כ'מרגלית טובה' ש'ביקשתם לאבדה ממני?⁷

וגם, הרי לא היתה דרשה זו ברשותו של ר"י לפני כן שיתאים שיקרא לה 'אבידה'⁸; והיה לו לומר 'וביקשתם למנעה ממני, כלשון 'מונע בר'⁹?

ומה נוגע 'שבת של מי היתה'¹⁰? – אם נתאווה רבי יהושע והיה כל כך צמא ותאב לשמוע 'מה חידוש היה בבית המדרש', למה שואל תחילה מי אמרו? הרי מסתמא יאמרו לו 'דבר בשם אומרו'¹¹?

והאם לא היה ר' יהושע מעוניין לשמוע חידוש של ביהמ"ד אם היתה זו שבת של רבן גמליאל (ולא של ראב"ע)¹²?

'נפשי יצאה בדברו'¹³

ויש ללמוד מזה, שהזכרת 'דבר בשם אומרו' אינו

(7) בס' בית ישראל (קושטא תל"ח) דרוש י"ח (לג, א): 'דרשת ליתן שכר למביאיהם אינה כל כך דרשה עמוקה לשיאמר מרגלית טובה היתה לי בידכם ובקשתם לאבדה ממני, דמה מרגלית היא זאת'.

וראה בן יהוידע לחגיגה כאן (ובהנסמן לחיד"א – בס' מגדים חדשים לחגיגה כאן). עין אליהו לעין יעקב חגיגה כאן. משך חכמה לפ' וילך שם. ס' להורות נתן מועדים ח"ג ע' קצג.

(8) העירוני שכן הקשה בס' זאת מנוחתי (לר' משה יוסף אלטשולר, חדב"ש הג"ר דוד טביל ממינסק) לחגיגה כאן: 'הלשון לאבדה אינו מדוייק לי, דאבידה לא שייך אלא שהי' לו חפץ ונאבדה ממנו. . וכאן לא ידע ר"י זה הדבר מעולם'... 'ולא ראיתי מי שהעיר בזה'.

[וממשיך: 'ושוב מצאתי כלשון הזה בתענית י"ג ע"א כדאי הוא בית אלקינו לאבד עליו טבילה פעם אחת בשנה. ומצינו כיוצא בזה לשון תיקון על דבר שלא הי' מקולקל בתחילה, והוא בעדיות פ"א מ"ג תיקנתם את רבו, ופירושו אינו חסר כלום'].

וכן הק' בס' מגדים חדשים שם (ומתרץ ע"פ דברי המשך חכמה הנ"ל הע' 7). ועוד. ועיין ג"כ פתח עינים להחיד"א לחגיגה כאן.

(9) משלי יא, כו. ובסנהדרין (צא): שזהו 'המונע הלכה מפי תלמיד'.

(10) ועיין דברים יפים בזה בבן יהוידע כאן.

(11) כמהרש"א כאן, ש'שאל כן לידע מי הוא בעל הגדה, כדאמרין (אבות פ"ו, ו) כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם'.

(12) אחר שהחזירו לר"ג להיות נשיא ולא העבירו לראב"ע, דהוה ר"ג דריש ב' שבתות ודריש ראב"ע חדא שבת כדאמרין פ' ת"ה (ברכות כח.) – מהרש"א שם.

(13) שה"ש ה, ו.

מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר (בן) חסמא שהלכו להקביל פני ר' יהושע בפקיעין. אמר להם: מה חידוש היה בבית המדרש היום? אמרו לו: תלמידך אנו (ואין לנו לדבר בפניך, רש"י) ומימך אנו שותין. אמר להם: אף על פי כן, אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש. שבת של מי היתה? שבת של ר' אלעזר בן עזריה היתה. ובמה היתה הגדה היום? אמרו לו: בפרשת הקהל. ומה דרש בה: 'הקהל את העם האנשים והנשים והטף'², אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין? כדי ליתן שכר למביאיהן. אמר להם: מרגלית טובה היתה בידכם, וביקשתם לאבדה ממני? (חגיגה ג.ג.).

קשה⁴ והרי 'ליתן שכר' זהו היפך הוראת המשנה⁵ 'אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס'⁶? וממה נפשך:⁶ אם יש איזו תועלת בהבאת הטף, יאמר מהי; ואם אין בזה תועלת בעצם – למה יגיע למביאיהן שכר חנם?

ואיך משבח ר' יהושע תירוץ דחוק כזה

(1) עיין בהגהות וציונים על הדף, מתי"ט אבות ספ"ג ודקדוקי סופרים. מהר"ץ חיות. וכן ליתא בירושלמי, במדב"ר ותוספתא שבהערה 3. והאריך בזה בס' מגדים חדשים לחגיגה כאן.

(2) דברים לא, יב.

(3) סיפור זה הובא גם (בשינויים וכו') במדב"ר פ"ד, ד. תוספתא סוטה פ"ז, ו. ירושלמי ריש מס' חגיגה. סוטה פ"ג ה"ד. אדר"נ פ"ח, ב.

(4) כן הקשה גם בהפלאה לכתובות ח: (ד"ה ומ"ש גומלי חסדים). תורת יצחק עה"ת פ' לך (ווארשא 1900 – ז:). חכמת התורה להר"ש קלוגר (פ' וירא ע' קכו. קלד. תזו (בשם בעל ההפלאה). פ' תולדות ע' תקג. פ' ויצא ע' תלט. פ' וישב ע' תקמ (בשם ההפלאה). פ' בא ע' קלה) ובכ"מ בספרו קהלת יעקב. עצי חיים עה"ת (ח"א פ' בא – מד, א) בשם המפרשים. ליקוטי יהודה (גור) פ' וילך ע' ס(קפח). אמרי אמת סוכות (אה"ק, תשנ"ב – עא, ג). ליקוטים (אה"ק, תשמ"ח) לחגיגה כאן. לבושי יו"ט ח"ג ר"פ וילך.

וראה חידוש רבינו בשיחת שמחת ביה"ש ה'תש"כ סל"א (תו"מ חכ"ז ע' 66): בנוגע לכל התורה ישנו כלל 'אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס', אך ישנו ענין אחד יוצא מן הכלל – מצות הקהל, שבה יש ציווי מיוחד להביא את הטף 'כדי ליתן שכר למביאיהן'. עיי"ש בארוכה.

(5) אבות פ"א מ"ג.

(6) שוב ראיתי שכן הקשה מהר"ם בריסק, נעתק בחידושי מהר"ם בריסק עה"ת (ברוקלין, תש"ע) פ' וילך.

זכאי שיבח את רבי יהושע 'אשרי יולדתו',²⁴ שהביאתו אמו בעריסה לביהמ"ד 'בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה',²⁵ שמסתמא היו כמה ממתפללי ולומדי בית המדרש ששאלו וקטרגו: 'טף למה באין'?

ולכן היה רבי יהושע מייקר כל כך את דרשת ראב"ע, שזה אישר את הנהגת אמו כשגידלתו לתורה, למרות אלו שטענו שהתינוק מפריע להם.

'אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם'

ועכשיו נעיין בדרשתו השניה של ראב"ע:

'עוד דרש [בה²⁶]: 'את ה' האמרת (שבחת, רש"י²⁷) היום וה' האמירך היום,²⁸ אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת (שבח אחד, שבח מיוחד, רש"י) בעולם. . דכתיב²⁹ שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר³⁰ ומי כעמך ישראל³¹ גוי אחד בארץ'.

וקשה: הרי זה עתה שמענו מר' יהושע שהיה צמא לשמוע מהם חידוש, ש'אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש', ומה חידש לנו ראב"ע בדרשת 'אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם' על פשטות הפסוק: 'את ה' האמרת היום. . וה' האמירך היום'?

ומה זה שייך לענין הקהל ש'עוד דרש [בה³²]?

(רק) לתועלת בעל המאמר, או למי שאומרו (שלא יתפאר בטלית שאינה שלו¹⁴), שאם רק בשביל זה, די להזכיר את שם המקור אח"כ, לסוף, אלא כבר ביארנו¹⁵ שעיקר התועלת הוא (גם) להתלמיד, השומע, שיבין הענין יותר על בוריו כשיודע מראש מפי מי יצאו הדברים,

שכשמזכירים את נפש בעל המאמר 'כאילו עומד כנגדו',¹⁶ הרי זה עוזר ומסייע להבין יפה את המאמר, לא רק כדי 'למירמא דידיה אדידיה',¹⁷ שאין מאמרו של החכם דבר נפרד לעצמו, אלא זהו ביטוי פנימי לתכונת טבע נפשו, ו'נאין דברין כשהן יוצאין מפי עושיהן'.¹⁸

'מעשיו מרובין מחמתו'

ויובנו דברי ר' אלעזר בן עזריה כאן – על פי דברי ראב"ע¹⁹ 'כל שמעשיו מרובין מחמתו. . דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין, שנאמר²⁰ והיה כעץ שתול וכו'²¹,

שטיפולם עם הטף פועל שתתקיים חכמת הוריהם, להמשיך רושם יראת ה' של מצות הקהל²² לדורות.

ולכן מדגיש ר' יהושע 'מרגלית',²³ שרבי יוחנן בן

(14) עיין בהנסמן במאמרנו 'האומר דבר בשם אומר' (אבות שם).

(15) במאמרנו הנ"ל. וש"נ.

(16) ירושלמי שבת פ"א ה"ב. שקלים פ"ב ה"א. יל"ש ואתחנן ד, ט (רמז תתכה). ועוד.

(17) פסחים קז.

(18) תוספתא יבמות ספ"ח. ובב"ר פל"ד, יד: 'נאים דברים היוצאים מפי עושיהן'.

(19) אבות פ"ג מ"ז.

(20) ירמי' יז, ח.

(21) להעיר מחידושי אגדות מהרש"א כאן 'ובדרך צחות אותיות טף שלפניהם ולאחריהם הם אותיות ע"ץ ח"י'. ובגליון מהר"ם שי"ף כאן: 'נל"כ לפסוק (משלי ג, יח) עץ חיים היא למחזיקים כו', לעושיהם לא נאמר אלא למחזיקים וכו'*

(22) כלשון הכ' (דברים לא, יב-יג) 'הקהל. . והטף. . למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם. . ובניהם. . ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלקיכם כל הימים וגו'.

(23) בהבא להלן ראה בן יהוידע, עין אליהו ומשך חכמה לחגיגה כאן.

(* כבר העירו ע"ז שלשון זה לא נמצא בש"ס. ובויק"ר (פכ"ה, א) 'אילו נאמר עץ חיים היא לענמלים בה. לא היתה תקומה לשונאי ישראל, אלא למחזיקים בה'.

(24) אבות פ"ב מ"ט.

(25) ירושלמי יבמות פ"א ה"ו. וראה מפרשים לאבות שם.

(26) כ"ה גם בכמה דפוסי עין יעקב ובבמדב"ר שבהערה 3. ועיין ג"כ באדר"נ שבהערה הנ"ל בדרש ד'דברי חכמים כדרבונות'.

(27) וברש"י ברכות שבהערה 31: לשון חשיבות ושבח.

(28) דברים כו, יז-יח.

(29) דברים ו, ד.

(30) דברי הימים א' יז, כא. – כ"ה ('שנאמר') גם בברכות ויב"ל"ש ישע"י סב שבהערה דלהלן. אבל בעין יעקב כאן (ובע"י ברכות שבהערה הבאה): דכתיב.

(31) כ"ה ('ישראל') גם בברכות ו. יל"ש עה"פ ואתחנן ד, ז (רמז תתכה) ועה"פ ישע"י מט, ג (רמז תסז) שם סב, ה (רמז תקז). אבל בע"י כאן ובברכות ובבמדב"ר שבהערה הנ"ל – הובא הכתוב (דשמואל-ב' ז, כג): 'ומי כעמך כישראל'. וראה ת"מ – סה"מ מלוקט ח"ב ע' נג הערה 2. ח"ד ע' רנו הערה 4.

(32) וכן הקשה החיד"א בדברים אחדים דרוש כ"ג (בדפוס ליוורנו, תקמ"ח – קכא, ד ואילך): 'עוד דרש בה (לפי גירסת עין יעקב), דזה אינו פ' הקהל ומהו 'דרש בה'.

ו'והיה כי יביאך' בפ' בא) גם פרשיות 'שמע' ו'והיה אם שמוע' בפרשיות ואתחנן ועקב, בסוף ימי משה.⁴¹

מעלת 'אחד' על יחיד'

ובא ר' אלעזר בן עזריה לחדש, שאף שלפי פשוטו, 'האמרת' זהו לשון הפרשה,⁴² גדולה,⁴³ חשיבות,⁴⁴ או 'קידושין',⁴⁵ כלשון 'עשה בה מאמר', 'מאמר ביבמה',⁴⁶ אבל על פי דרוש, יש בזה המעלה הנפלאה של 'אחד' ('אתם עשיתוני חטיבה אחת. . . ה' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת. . . גוי אחד') לגבי 'יחיד',⁴⁷ שענין 'יחיד' בא רק לשלול 'כמות של אומות אחרות ואלקים אחרים, אבל 'אחד' יש בו גם מעלה פנימית ואיכותית, שהקב"ה וישראל לעצמם הם בדרגת 'אחד', 'עצם שאינו מתחלק', שגם כש'חוטבם' ו'חותכם', אחת היא.

כמות ואיכות

ור' אלעזר בן עזריה הרי ידע בנפשו גודל מעלת איכות על כמות,⁴⁸ שהספיק ללמוד בשקידה איכותית

41) אם נתחייבו בתפילין במדבר (וא"כ היו בהם רק פרשיות 'קדש' ו'והיה כי יביאך' שבפ' בא) – ראה אג"ק רבינו חכ"ה ע' קכט בהערה ובשוה"ג. לקו"ש ח"ט ע' 50 ואילך. שיחת ש"פ קרח תשכ"ד ס"ז (ת"מ ח"מ ע' 178-179). תורה שלמה ח"ב מילואים סימן מ' (ע' רמט). וש"נ.

42) רש"י עה"פ.

43) ראב"ע עה"פ. וראה גם רמב"ן וספורנו עה"פ.

44) רש"י חגיגה וברכות כאן. ובפרש"י עה"פ (בסופו): 'לשון תפארת'.

45) עיין לקו"ת במדבר שם (הובא באוה"ת עה"פ ע' תרסג): והנה ענין הקדושין ומאמר ענין א' הוא. וביאור הענין ע"ד מ"ש את ה' האמרת היום. . . וזהו ענין הקדושין שנותן לה טבעת, בחי' אור מקיף, וכך את ה' האמרת היום וממשיך עליו אור מקיף וכו', עכ"ל, עיי"ש בארוכה. ובכ"מ.

46) יבמות יז. ויח: במשנה. גמ' שם יט. ואילך. ועוד. שם נ: ואילך. ועוד. ועיין ד"ה להבין מאמר ביבמה לאדה"ז – סה"מ תקס"ב ח"ב ע' של (ועם הגהות וכו' – באוה"ת פ' תבוא שבהערה הקודמת).

47) עיין תר"א לאדה"ז פ' וארא נה, ב ואילך. אמרי בינה לאדהאמ"צ שער הק"ש פ"ח. ס' הערכים – חב"ד כרך ח' ערך אחד סעיף א' (ע' קצד ואילך). וש"נ.

ביאור הפירוש ד'האמרת' ו'האמירך' מלשון שבח, שבשניהם נאמר 'אחד' ('ה' אחד, 'גוי אחד'), וג' פירושים ב'אחד' – ראה ד"ה את הוי' האמרת בסה"מ תרל"ב ח"ב ע' תעו ואילך. תו"מ – סה"מ מלוקט ח"א ע' שנת. ובכ"מ.

48) אבל להעיר מלקו"ש (חכ"ד ע' 96) שראב"ע (ור' יהושע ור'

'תפילין דמארי עלמא'

והנה בגמ' ברכות³³ (לפני דרשת 'את ה' האמרת היום') איתא: 'תפילין דמארי'³⁴ עלמא מה כתיב בהו, ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. (ופריך: ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישראל, (ומשני: אין, דכתיב את ה' האמרת היום' וכו').

ויש לפרש ד'האמרת' הוא (גם) לשון אמירה ודיבור,³⁵ מגזרת 'ויאמר',³⁶ והוא לשון מפעיל,³⁷ 'כלומר הפעלת את ה' שיאמר מאמר זה.³⁸

וזהו חידושו של ראב"ע, שאמירת פרשיות שמע³⁹ והנחת תפילין של בני ישראל, גורמת לאמירת פסוק 'מי כעמך ישראל' שבתוך תפילין של מעלה ('תפילין דמארי עלמא'),

ויובן לשון 'היום' ('את ה' האמרת היום' וה' האמירך היום'), שלכאורה, הרי בחירתם של ישראל בה' ובחירת ה' בישראל ('אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם. . . ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם') היתה כבר בזמן מתן תורה, מ' שנה לפני אמירת 'את ה' האמרת היום' וה' האמירך היום'⁴⁰?

אלא 'היום' ממש, היינו כשהתחילו לקרות שמע ולהניח תפילין כשקיבלו (מלבד פרשיות 'קדש'

33) שם. וכ"ה גם ביל"ש ואתחנן וישע"י סב שבהערה 31.

34) בברכות וביל"ש שם: 'דמרי'. אבל בע"י ובכ"מ: 'דמארי'.

35) אוה"ת להצ"צ דברים (כרך ב') פ' תבוא עה"פ (ע' תתרסט), [ומציין שם לסיפור עם דא"ח ד"ה הקול קול יעקב (יט, א): 'האמרת הוא פועל יוצא, שאתה עשית אותו אומר ד"ת כביכול'. ועיין ג"כ שם שער הל"ג בעומר (שה, ד). תר"א פ' תצוה (פה, א). ועיין בהנסמן בהערה הבאה]. שם ע' תתרפ. ועוד.

36) כפירוש רבי יהודה הלוי, מובא באבן עזרא עה"פ.

37) לקו"ת פ' במדבר ח, ד (הובא באוה"ת שם ע' תתרסג. ועוד). פ' תבוא עה"פ (מב, ב). דרושים לסוכות פא, ג. שערי תשובה לאדהאמ"צ ח"ב, חינוך פ"א (קטו, ג ואילך). ובכ"מ.

38) לקו"ת פ' תבוא שם. ועיין בהנסמן לעיל הערות 3735.

39) ראה בעל הטורים עה"פ: 'את ה' האמרת היום' [עם הכולל] גימטריא 'זה בקריאת שמע'.

40) וקשה לפרש ד'האמרת היום' ו'האמירך היום' פירושו כמו שפירש רש"י בפסוק שלפניו: 'היום הזה ה' אלקיך מצוך, בכל יום יהיו בעיניך חדשים' וכו' – שלפ"ז 'את ה' האמרת' ו'ה' האמירך' הוא היפך הסדר, שתחילה, ביצ"מ, בחר ה' בישראל לעם (לקחת לו גוי מקרב גוי' – ואתחנן ד, לד. וראה יחזקאל ט"ז ובמפרשים שם), ורק אח"כ, לקראת מתן-תורה, קבלו ישראל מלכותו ית' לומר 'נעשה ונשמע'?

מוסיפים מעלת 'כל שמעשיו מרובין מחכמתו', שאז 'חכמתו מתקיימת'.⁵⁸

אחדות ישראל אורייתא וקוב"ה

וממשיך ראב"ע באיכות האחדות – בדרשתו השלישית:⁵⁹ 'פתח ודרש .. בעלי אסופות'⁶⁰ נתנו מרועה אחד⁶¹ .. אלו תלמידי חכמים .. הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין, שמא יאמר אדם האיק אני למד תורה מעתה? ת"ל כולם נתנו מרועה אחד, א-ל אחד נתנו פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים'.

שהאחדות ד'ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד'⁶² זהו יסוד מצות הקהל, שמאחדים בהקהל את כל 'העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשערך', בקהל אחד,⁶³ כבמעמד הר סיני,⁶⁴ שאז הי' 'יחן שם ישראל', 'כאיש אחד בלב אחד'.⁶⁵

'שכר הליכה'

'ארבע מדות בהולכי בית המדרש: הולך ואינו עושה, שכר הליכה בידו .. הולך ועושה חסיד'.⁶⁶

לכאורה ממה נפשך, אם איש זה גר רחוק מבית

(58) אבות פ"ג מ"י.

(59) בבחי' 'החוט המשולש' ש'לא במהרה ינתק' (קהלת ד, יב). קשר ג' דרשות הללו – נתבאר גם בדברים אחדים שבהערה 32. (60) 'מדכתיב 'אסופות' בלשון רבים .. דריש ל' לב' אסופות .. הללו .. והללו' – חידושי אגדות מהרש"א כאן.

(61) קהלת יב, יא.

'ל שדרש ראב"ע מענינא דיומא בספר קהלת שקורין בסוכות (רמ"א או"ח סי' תרס"ג ס"ב, ממחר"ל סדר תפילות חג הסוכות), שבאו לקבל פני רבם ברגל (רש"י)*, בפרט אם היה זה בשנת הקהל**.

(62) ראה זח"ג עג, א.

(63) ראה לקר"ש ח"ט ע' 300, ובהנסמן שם הע' 29. חל"ד הוספות ס"ע 326 ואילך, ובהנסמן שם.

(64) כלשון הרמב"ם (הל' חגיגה פ"ג ה"ו): 'חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה .. כיום שניתנה בו בסיני .. ויראה עצמו כאילו עתה נצטוו בה ומפי הגבורה שומעה'.

(65) שמות יט, ב ובפרש"י. וראה מכילתא שם.

(66) אבות פ"ה מ"ד.

(* שוב ראיתי בבן יהוידע שם שכתב 'דהם היו אצלו ביר"ט של סוכות'.

(**) עיין בן יהוידע להלן שם שייכות דרשה זו לפרשת הקהל.

במשך י"ח שנה⁴⁹ כמו בשבעים שנה, שלכן אמר⁵⁰ 'הרי אני כבן שבעים שנה'.

וכן השיב ראב"ע לשאלת אשתו:⁵¹ 'דלמא מעברין לך? אמר לה לשתמש אינש חדא יומא בכסא דמוקרא (כוס זכוכית יקרה, רש"י) ולמחד ליתבר (יום אחד ישתמש בו בעליו ויתכבד בו ואם ישבר ישבר, רש"י)', שמעלת האיכות מכריעה את מיעוט כמות זמן ההשתמשות.

וכן ס"ל ראב"ע כר' שמעון ש'דבר שאינו מתכוין מותר,⁵² דאף שיש בזה חומר ומעשה גשמיית, אעפ"כ חסרה צורת האיכות,⁵³

ולכן סבר ראב"ע שהפסח נאכל עד חצות⁵⁴, שהצורה הרוחנית היא העיקר, ומהשקפת שמים כבר נגאלו בחצות הלילה,⁵⁵ אף שלמטה לא נגאלו עדיין עד שיצאו בפועל בבוקר,⁵⁶

ולכן העיקר לו לראב"ע שאלת 'טף למה באין', שהרי הטף מוסיפים בכמות ולא באיכות?⁵⁷

ועל זה תירץ 'כדי ליתן שכר למביאייהן', שהטף

עקיבא) ס"ל שריבוי הכמות מכריע את מעלת האיכות, ולכן צריך להכניס לבית המדרש גם תלמידים שאין תוכם כברים (ברכות כח).

(49) ראה הנסמן בסה"ש תשמ"ט ח"א ע' 82 הע' 55.

(50) ברכות יב, סע"ב במשנה ('כבן', 'ולא בן שבעים שנה' – גמ' שם כח). וראה לקר"ש ח"ז ע' 123 ואילך.

(51) ברכות שם.

(52) ביצה כג. וש"נ.

(53) ובפרט לדעת השאילתות פ' אמור סי' ק"ה (הובאה בתוד"ה ת"ל – שבת קי:) שהפטור של דבר שאינו מתכוין הוא מטעם 'מלאכת מחשבת' (אבל התוס' שם פליגי עליו).

(54) ברכות ט. פסחים קכ: ועוד. ועיין בס' 'מרבה לספר' על הגש"פ (י.ד. המניק, תשס"ב) פיסקא וכל המרבה לספר (ע' מו) בשם הפחד יצחק (הוטנר) פסח מאמר ע"ב.

(55) שמות יב, כט. וראה ברכות ט, סע"א. רש"י עה"פ (דברים טז, א) 'הוציאך ה' אלקיך לילה'. וראה לקר"ש ח"ו ע' 69 (הגש"פ עם לקוטי טעמים, מנהגים וביאורים – קה"ת תשמ"ז – ע' תמא). מכתב י"א ניסן תשד"מ (הגש"פ הנ"ל ע' תשנד ואילך). וש"נ.

(56) בעצם היום הזה (שם, מא. נא), בחצי היום – ירושלמי פסחים פ"ה ה"ה. ועוד.

(57) וזה שמצינו (ברכות כח.) 'אותו היום (שמינו את ראב"ע לנשיא) סלקוהו לשומר הפתח ונתנה רשות לתלמידים ליכנס, שהיה ר"ג אומר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבהמ"ד' – י"ל 'סלקוהו' לשון רבים (לא 'סילק' ל' יחיד), משמע שלא רק ראב"ע פתח דלתי ביהמ"ד לכל.

ו'הולך ועושה' נגד רגילותו הרי הוא 'עובד אלקים' ש'שונה פרקו מאה פעמים ואחד',⁷² כההוא 'בר בי רב דחד יומא',⁷³ 'דהוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי באורחא וחד יומא בבי רב (מהלך שלשה חדשים הי' מביתו לבית המדרש, ונוסע מביתו אחר הפסח ולומד יום אחד, וחוזר לביתו. . בחג הסוכות, רש"י)', וכל כמות ההליכה שוה לו עבור לימוד איכותי של יום אחד.

המדרש – אם כן מהי חסידותו בזה שהולך שם, וכי יש לו ברירה? ואם דר קרוב לבית המדרש, וכי ישנו ענין לעקוף כדי להרבות עליו את הדרך לחינם?⁶⁷

וי"ל שאין ענין 'הליכה' זו ('הולכי בית המדרש', 'הולך ועושה') רק כפשוטו, הליכה ברגל, אלא בחי' ענין 'געת'⁶⁸ בהכשר מצוה⁶⁹ דהוי כמצוה,⁷⁰ שגם המשתדל שאינו משיג ('הולך ואינו עושה') הוי 'עמלים ומקבלים שכר'⁷¹ ('שכר הליכה בידו').

י"א תמוז תשנ"א

קונטרס על פרקי אבות פרק ב' "רבי אומר"

הולך לבית המדרש, משא"כ בשאר המצוות, 'וכן אצל בית הכנסת אמרו (סוטה שם) שאם הולך לבית הכנסת יש שכר פסיעות, משום כי דבר זה הוא המצוה שילך ממקומו אל בית הכנסת שהוא לרבים ביחד. . כיון שהכין עצמו ללמוד תורה יש בידו שכר הליכה שהוא הכנה, כי ההכנה למצוה כמו זאת אי אפשר שלא יהי' מצוה בפני עצמו'.

70) 'בכמה ענינים הכשר מצוה כמצוה' – אג"ק רבינו ח"ט ע' נז. וראה לק"ש ח"ז ע' 7-236 ובהערה 55. ח"ט ע' 368 ובהערה 49. שאילת יעב"ץ סי' י"ח.

71) ברכות כח:

72) חגיגה ט: כי 'זאת הפעם המאה ואחת היתירה על הרגילות שהורגל מנעוריו שקולה כנגד כולן ועולה על גביהן. . להיות נקרא עובד אלקים' – תניא פט"ו (כא, א).

73) חגיגה ה:

67) להמגן אברהם (או"ח הל' תפלה סי' צ' ס"ק כב) 'אם יש שתי בתי כנסיות, מצוה לילך להרחוקה, דשכר פסיעות יש (ב"מ קז).', אבל בשו"ת מהרש"ג ח"א או"ח סי' כז הקשה ע"ז דמב"מ אין ראוי כלל, ומביא ראוי מסוטה (כב). ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ב סי"ז אות ה' ואילך מביא ראוי מב"מ ומסוטה שם, אבל מביא מס' רוח חיים (להגר"ח פלאגי ז"ל) סי' צ' אות ב', שמביא קושיית האחרונים ממנחות (סד): ד'מצות העומר להביא מן הקרוב. . דאין מעבירין על המצות'. וראה עיון יעקב לע"י סוטה שם ד"ה 'ולא שכר פסיעות יש [לי]'.
ולהעיר מדרך החיים שבהערה 69.

68) עיין מגילה ו, ב. ובדרך החיים למה"ל לאבות כאן: 'כי ההליכה בענין תורה [עושה] דבר בגופו'.

69) עיין דרך החיים שם: 'כי ההליכה היא הכנה גמורה כאשר

The Kids?

"Rabbi Yehoshua asked the students, "What new insight did you learn today?" Out of deference to their master, they humbly responded that they were not in a position to teach him Torah: "We are your students and study from you." R. Yehoshua then asked, "It is impossible to find nothing novel in a study session. Whose was the master Teacher this Shabbat?" "Rabbi Eleazar ben Azariah taught." "And what was his theme?" "The topic was Hakhel, which states: 'Read this Torah before all Israel... Assemble, Hakhel all the people -men, women, and the children.'" "And how did he explain this verse?" " He taught: The men come to study; the women to listen; and the children come to reward those bringing them." " When R. Yehoshua heard about bringing small children to the Hakhel gathering, he said "You were about to hold back from me this most precious pearl (insight)!" (Talmud, Chagigah 3a).

When Rabbi Yehoshua was an infant, his mother would bring him to the study hall in his bassinet so that his ears would absorb the Torah. (Jerusalem Talmud, Yevamot 1:6)

Precious Pearl

He was greatly affected by this early form of dedication to education, the "osmosis" of Torah as a young child; it is no wonder why this particular teaching was so dear to him. When his mother brought him as an infant to the Study Hall they may have asked her why so young? Why bring him? Rabbi Yehoshua's unique perspective to his own personal journey, his own life experience, something his students did not experience and didn't fully appreciate. Rabbi Yehoshua explained the Torah from his lens of human experience, Torah was intertwined with his life, personalizing it. Perhaps comparing himself to a pearl which starts as a tiny point and all the layers of brilliance are built around it giving its beauty and preciousness.

Bring the Kids!

The adults come to study and listen to the words of the Torah; the men with the **mind**, women intuitively with the **heart**, but why the young children, do they really understand?

The children have the pure faith *pintele yid* revealed, and absorb the whole experience visually, recreating the experience of Sinai where every Jew was present and all future souls were there as well. Yes, the children bring reward i.e. enable their parents also to be infused with the simple pure faith, and relive the Sinai experience in an essential way and bring the simple faith to permeate in their inner powers of mind and heart. Discovering the child deep within all of us – thrive on the dynamic excitement of being a part of something great. We all have a need to be a part of events that will create lasting memories.

Every day there it is Mitzvah to remember Mt Sinai in the six remembrances, but every seven years important milestone in cycle of life we need to relive and experience in a visual way as that is main feature of the giving of the Torah by gathering all as one, and our children with their pure faith help us recreate it. As Maimonides writes about the Hakhel gathering: "They must prepare their hearts and alert their ears to listen with awe, and with trembling joy like the day it was given on Sinai as though the Torah was being commanded to them now" Recreating the Giving of the Torah where the children were the real guarantors that truly brought about the giving of the Torah.

Bring the kids and adults too!

Hakhel, "assemble!" the only event that requires the attendance of every Jew, reminiscent of the historic moment when our nation stood at Mount Sinai, when every member of our nation was present when G-d lovingly gave us the Torah. Even adults who may be on the level of "*Taf*" in their chinuch when they join a Hakhel gathering they too will bring the *pintele yid* simple faith to those educated around them.

